

SAVONIA

ammattikorkeakoulu

OPINNÄYTETYÖ - YLEMPI AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

PERHEHOITAJAN ISOVANHEM- MUUS

- sijaisvanhemmuudesta isovanhemmaksi

TEKIJÄ Tuija Räsänen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Tutkinto-ohjelma Sosiaaliala, varhaisen tuen asiantuntija			
Työn tekijä(t) Tuija Räsänen			
Työn nimi Perhehoitajan isovanhemmuus – sijaisvanhemmuudesta isovanhemmaksi			
Päiväys	30.11.2024	Sivumäärä/Liitteet	57/2
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Perhehoitoliitto Ry			
Tiivistelmä			
<p>Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin perhehoitajan roolia isovanhempana. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia perhehoitajilla on isovanhemmuksesta. Tarkastelun kohteena oli sijaisvanhemmuudesta käsin muodostunut isovanhemmuuden rooli, eli tilanne, jossa perhehoitaja koki olevansa isovanhempana perheeseen sijoitettuna olleiden lasten lapsille. Koska aiheesta oli löydettävissä niukasti aikaisempia tutkimuksia, tämän tutkimuksessa tavoitteena oli tuottaa tietoa perhehoitajien isovanhemmuksesta ja tarjota uudenlaista näkökulmaa niin perhehoitajan rooliin, kuin sijaishuollon aikana syntyneiden ihmissuhteiden merkitykseen. Tutkimus avaa perhehoitajien kokemuksia, näkemyksiä ja tuntemuksia tästä ilmiöstä. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Perhehoitoliiton kanssa, joka korostaa aiheen esille nostamisen tärkeyttä, sillä aihe on ollut melko vaiettu.</p> <p>Tutkimuksessa on käytetty laadullisia tutkimusmenetelmiä. Aineisto on kerätty teemahaastattelulla perhehoitajilta, jotka kokevat olevansa isovanhemman roolissa heillä asuneiden sijoitettujen lasten lapsille. Haastatteluaineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällön analyysin keinoin.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella perhehoitajan isovanhemmuus näyttäisi olevan monelta osin tavallista isovanhemmuutta. Siihen liittyy iloa ja ylpeyttä sijoitettujen lasten pärjävyydestä vanhempana sekä ilo lapsenlapsista ja yhteyden jatkumisesta. Toisaalta isovanhemmuuteen koettiin liittyvän oman rooliin liittyvää pohdintaa ja määrittelyä, hienovaraisuutta, huolta sekä tukea perhehoidossa eläneen lapsen vanhemmuuteen. Haastattelusta nousi esiin sekä koulutuksen että vertaistuen puute. Vaikka rooli rakentuukin jokaiselle oman näköisekseen, voisivat perhehoitajat hyötyä vertaistuesta etenkin omaan rooliin liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi tiedon tuottaminen perhehoidon ympärillä oleville toimijoille lisäisi ymmärrystä perhehoitajuuden monista ulottuvuuksista.</p> <p>Perhehoitaja isovanhemmuus koettiin tärkeäksi rooliksi. Vaikka tutkimukset nostavat esiin sijaisvanhemmuuden jatkuvan parhaassa tapauksessa myös sijoitettuna olleiden nuoren aikuisuuteen, on perhehoitajan isovanhemman rooli ja merkitys haastatteluiden perusteella melko tunnistamaton perhehoidon ympärillä olevien ammattilaisten kesken. Aihe vaatisikin jatkotutkimuksia, jotta voitaisiin selvittää niin vanhemmaksi tulleiden sijoitettujen lasten kokemuksia perhehoitaja isovanhemmuksesta kuin perhehoitaja isovanhemman roolin merkitystä osana lapsiperheen varhaista tukea.</p>			
Avainsanat perhehoito, sijaisvanhemmuus, lastensuojelu, isovanhemmuus			

Field of Study Social Services, Health and Sports	
Degree Programme Master's Degree Programme in Social Services, Early Support Specialist	
Author(s) Tuija Räsänen	
Title of Thesis Foster Parent`s Grandparenthood – From Foster Parenting to Grandparenting	
Date 30.11.2024	Pages/Appendices 57/2
Client Organisation /Partners Finnish Federation of Foster Care Associations	
<p>Abstract</p> <p>This study examined the role of foster parents as grandparents. The purpose of this study was to examine fosterparents experiences of grandparenthood. The focus was in situations where foster parents perceive themselves as grandparents to the children of their foster children. As prior research on the topic was limited, the study aimed to generate new insights into foster carers' grandparenting experiences and provide a fresh perspective on the role of foster carers and the significance of relationships formed during foster care. The study highlights the experiences, perspectives, and emotions of foster carers regarding this phenomenon. The study was carried out in collaboration with the Finnish Federation of Foster Care Associations, which highlights the importance of addressing the topic of foster carers as grandparents, as it has received little attention so far.</p> <p>The study employed qualitative research methods. Data were collected through thematic interviews with foster carers who identified as grandparents to the children of former foster children who had lived with them. The interview data were analyzed using data-driven content analysis.</p> <p>The findings suggest that foster parents' grandparenting shares many similarities with conventional grandparenting. It involves joy and pride in the achievements of foster children as parents, as well as happiness about the grandchildren and the continuation of relationships. On the other hand, grandparenting in this context also involves reflection on and definition of one's own role, sensitivity, concerns, and support for the foster child's parenting. The interviews also revealed a lack of training and peer support for foster carers. Although each individual's role is unique, foster carers could benefit from peer support, especially in navigation questions about their roles. Additionally, providing information to professionals working within foster care could enhance their understanding of the multifaceted nature of foster care.</p> <p>Foster carers' grandparenting was perceived as an important role. While previous studies have highlighted the potential continuity of foster parenting into the adulthood of former foster children, the role and significance of foster parents as grandparents appeared to be relatively unrecognized among professionals in the field. Further research is needed to explore both the experiences of former foster children who have become parents regarding foster carers as grandparents, and the significance of the foster carer-grandparent role as part of early support for families with children.</p>	
<p>Keywords fostercare, grandparenting, fosterparents, familycare</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	6
2	LASTENSUOJELUN PERHEHOITO JA PERHEHOITAJUUS	7
2.1	Lastensuojelun sijaishuolto tänään	7
2.2	Perhehoito sijaishuoltopaikkana	8
2.3	Kiintymyssuhde perhehoidossa	8
2.4	Perhehoitajien tuki ja tunnustuksellisuuden merkitys perhehoidossa.....	10
3	PERHEHOIDOSTA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN	13
3.1	Perhehoidon päätyttyä	13
3.2	Sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret vanhempina	15
3.3	Perhehoitajan merkitys ja roolit perhehoidosta itsenäistymisen jälkeen.....	16
4	ISOVANHEMMUUS.....	18
4.1	Näkökulmia isovanhemmuuteen.....	18
4.2	Perhehoitaja isovanhempina	21
5	TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	23
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
6.1	Perhehoitoliitto	24
6.2	Menetelmällinen toteuttaminen	24
6.3	Tutkimusaineisto.....	25
6.4	Teemahaastattelu	25
6.5	Aineiston analysointi	26
7	TUTKIMUSTULOKSET	29
7.1	Perhehoitajan isovanhemmuus – mitä se on?.....	29
7.2	Perhehoitaja isovanhempien tuki ja tunnustaminen	36
7.3	Isovanhemmuuteen liittyviä odotuksia ja tulevaisuuteen liittyvät ajatukset	39
8	POHDINTA	42
8.1	Tulosten tarkastelu	42
8.1.1	Mitä on perhehoitajan isovanhemmuus?.....	43
8.1.2	Perhehoitaja isovanhemman tuentarpeet	45
8.1.3	Isovanhemmuuteen liittyvät odotukset.....	46
8.2	Luotettavuus ja eettisyys.....	47
8.3	Tulosten hyödynnettävyys	50

8.4	Jatkotutkimustarpeet.....	51
9	YHTEENVETO	53
	LÄHTEET	54
	LIITE 1: HAASTATTELUKUTSU	58
	LIITE 2: TEEMAHAASTATELUN RUNKO.....	59
KUVALUETTELO		
	Kuva 1. Esimerkki alkuperäistekstin analysoinnista	28

1 JOHDANTO

Perhehoito on Suomessa lastensuojelun sijaishuollon muodoista ensisijainen. Vuonna 2023 kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista 42 % oli perhehoidossa ja 5 % ammatillisessa perhehoidossa. Perhehoitoperheitä kaikilla hyvinvointialueilla oli yhteensä melkein 1700. (THL 2024.)

Käytännössä lastensuojelun perhehoito on lapsen hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa tehtävään hyväksytyssä perheessä. Perhehoidon tavoitteena on turvata kodinomainen hoito, läheiset ihmissuhteet ja huolehtia lapsen perusturvallisuudesta ja sosiaalisesta kehityksestä, sekä tarjota mahdollisimman hoitavia ja pysyviä ihmissuhteita. (Eriksson & Säles 2021, 8.) Joskus yhdessä eletyssä arjessa muodostuu sijoitetun lapsen ja sijaisvanhemman välille pitkäaikainen läheinen suhde, joka kantaa vielä sijoitettuna olleen lapsen aikuisuudessakin, ja hänen tullessa vanhemmaksi (Heino & Säles 2017, 20). Vanhemmaksi tullessa pitkäaikaiset ihmissuhteet, kuten sijaisvanhemmat, nousevatkin tärkeiksi voimavaroiksi (Groop 2021, 260).

Tämä laadullinen tutkimus tarkastelee perhehoitajuutta pysyvien ihmissuhteiden näkökulmasta. Työn tarkoituksena oli kartoittaa perhehoitajien kokemuksia isovanhemmuudesta, eli tilannetta, jossa perhehoitaja kokee olevansa isovanhemman roolissa perheeseen sijoitettuna olleen lapsen lapsille. Koska aiheesta oli löydettävissä vähäisesti aiempaa tutkimusta, on tämän työn tavoitteena ollut tuottaa tietoa perhehoitaja isovanhemmuudesta, tarjoten uudenlaista näkökulmaa niin perhehoitajan rooleihin, kuin sijaishuollossa syntyneiden ihmissuhteiden merkitykseen pitkällä aikavälillä. Tutkimus tuo esiin perhehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä aiheesta. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Perhehoitoliiton kanssa. Perhehoitoliitto hyödyntää tutkimuksesta saatua tietoa nostamalla aiheen esiin omilla tiedotuskanavillaan. Perhehoitoliitto voi jatkossa hyödyntää tietoa myös mm. suunnitellussaan vertaisryhmätoimintaa.

Tutkimuksen aineisto on kerätty teemahaastattelulla perhehoitajilta, jotka kokevat olevansa isovanhempia heille sijoitettuna olleiden lasten lapsille. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteella.

Aiempien tutkimusten perusteella sijaisvanhemmat kokevat sitoutumista ja kiintymistä heille sijoitetuihin lapsiin ja ovat usein mukana heidän elämässään vielä itsenäistymisen jälkeenkin (Pakarinen & Pohjolainen 2024, 25–26). Myös sijoitetut lapset nostavat pitkäiset ihmissuhteet, kuten sijaisvanhemmat, tärkeiksi voimavaroiksi tullessa itse vanhemmiksi (Groop 2021, 260). Näiden perusteella perhehoitajat voisivatkin olla luonteva taho tukemaan heille sijoitettuna olleiden lasten vanhemmuutta. Jotta voitaisiin tarkastella perhehoitajien mahdollisuuksia osana lapsiperheiden varhaista tukea, tarvittaisiin kuitenkin lisää tutkittua tietoa aiheesta.

2 LASTENSUOJELUN PERHEHOITO JA PERHEHOITAJUUS

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto tänään

Lastensuojelun sijaishuolto tarkoittaa järjestelyä, jossa lapsi sijoitetaan pois omasta kodistaan, silloin kun kodin olosuhteet vakavasti vaarantavat hänen terveyttään tai kehitystään, tai lapsi itse on vaaraksi omalle terveydelleen tai kehitykselleen. Ennen sijaishuollon järjestämistä on avohuollon tukitoimien täytynyt osoittautua riittämättömiksi tai ne eivät olisi lapsen edun mukaisia, sekä sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edunmukainen. (Lastensuojelulaki 417/2007 40§.) Lastensuojelulaissa (49 §) lastensuojelun sijaishuolto määritellään seuraavasti:

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikasmääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Sijaishuoltopaikkaa valitessa huomiota kiinnitetään huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Mahdollisuuksien mukaan myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta tulee huomioida. Perhehoito on lastensuojelun sijaishuoltopaikoista ensisijainen. Jos sijaishuolto ei riittävillä tukitoimillakaan ole mahdollista perhehoitona tai muualla, voidaan se järjestää laitoshuoltona. (Lastensuojelulaki 50§.)

Tilastoja katsoessa, voidaan lastensuojelun sijaishuollosta puhuttaessa todeta kyseessä olevan melko suuri joukko lapsia ja nuoria. THL:n (2024) mukaan vuonna 2023 Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 299 lasta, joista huostaanotettuna oli 11 300 lasta. Luku on liki sama kuin edellisenä vuonna. Elämänsä ensimmäistä kertaa kodin ulkopuolelle sijoitettiin 3 840 lasta, näistä 56 prosenttia kiireellisenä sijoituksena, 38 prosenttia avohuollon tukitoimena ja loput huostaanoton kautta. Uusia huostaanottoja vuonna 2023 tehtiin 1 785. Vuoden 2023 lopussa huostassa olleista 9 544 lapsesta perhehoidossa oli 54 prosenttia. Ammatilliseen perhehoitoon sijoitettuna oli 7 prosenttia huostassa olevista lapsista ja laitoksiin 36 prosenttia. Jos tarkastellaan kaikkia sijoitettuna olleita lapsia vuonna 2023 viimeisimmän sijaishuoltopaikan mukaan, perhehoidossa lapsista oli 42 prosenttia, ammatillisessa perhehoidossa 5 prosenttia, laitoksissa 49 prosenttia ja loput sijoitetuista lapsista oli muussa hoidossa. Toimeksiantosuhteisia perhehoitoperheitä hyvinvointialueilla oli yhteensä, lähijä sukulaisperheet mukaan lukien, 1689. (THL 2024a, 3–15.)

Vuonna 2022 lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kustannukset olivat noin 1,33 miljardia euroa. Perhehoidon osuus oli n. 241 miljoonaa (14 %), ammatillisten perhekotien osuus oli 93 miljoonaa (5 %) ja laitossijoitusten 643 miljoonaa (37 %). Edellisvuoteen verraten kustannukset olivat nousseet. Vuoden 2021 kokonaiskustannukset olivat 1,23 miljoonaa, joista lastensuojelun laitospalveluiden osuus oli 597 miljoonaa ja perhehoidon 228 miljoonaa euroa. (THL 2024a, 26.)

2.2 Perhehoito sijaishuoltopaikkana

Perhehoito on lapsen sijaishuollon muodoista ensisijainen (Eriksson & Säles 2021, 8). Lastensuojelun perhehoito on lakiin perustuva julkinen hallintotehtävä, jonka tehtävänä on sijaishuollossa elävän lapsen kasvatusta ja hoitoa. Lastensuojelun perhehoitoa määrittävät monet lait, kuten lastensuojelulaki, perhehoitolaki, sosiaalihuoltolaki, laki yksityisistä sosiaalipalveluista ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. (Araneva 201, 9–10; Eriksson & Säles 2021, 8–9.) Perhehoitaja sitoutuu omalta osaltaan takaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen sijoitetulle lapselle. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen periaatteet, joka Suomessakin on voimassa, ovat lapsen edun ensisijaisuus, oikeus erityiseen suojeluun, oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen, oikeus osallisuuteen ja kuuluksi tulemiseen sekä syrjimättömyys. (Eriksson & Säles 2021, 11.)

Perhehoitolaki määrittelee perhehoidon hoidoksi tai muuksi osa- tai ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämiseksi, joko perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa tekee hyvinvointialue. Perhehoitajana voi toimia niin ennakkovalmentukseen osallistunut pariskunta, toinen heistä kuin yksin asuva aikuinen. Sopimus perhehoidon järjestämisestä voidaan tehdä myös yksityisen perhehoidon tuottajan kanssa eli ammatillisena perhehoitona. Ammatillinen perhekoti sijoittuu toimeksiantosuhteisen perhehoidon ja laitoshoidon väliin. Ammatillinen perhehoito on luvanvaraista toimintaa ja sen edellytyksenä on vähintään kaksi perhehoitajaa, joilla ainakin toisella on tähän soveltuva koulutus ja kokemus. (Perhehoitolaki 263/2015, 3 §; Eriksson & Säles 2021, 8.)

Perhehoito tarkoittaa siis lapsen hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa tehtävään hyväksytyssä perheessä. Tavoitteena on turvata kodinomainen hoito, läheiset ihmissuhteet ja huolehtia lapsen perusturvallisuudesta ja sosiaalisesta kehityksestä. Perhehoidon tarkoitus on tarjota mahdollisimman hoitavia ja pysyviä ihmissuhteita. (Eriksson & Säles 2021, 8.) Pienistä, alle 5-vuotiaista lapsista, n. 90 %:lla sijoitusmuoto on perhehoito. Perhehoidon osuus vähenee sijoitettavan lapsen iän kasvaessa. Esimerkiksi huostassa olevista 16–17-vuotiaista vain alle 30 % elää perhehoidossa. (Harkko, Lehtinen, Lehto & Ala-Kauhahuoma 2016, 58; THL 2023, 7.) Määrällisesti pieniä lapsia huostaanotetaan vähän. Jos kuitenkin pieni lapsi sijoitetaan huostaanotettuna, hänet sijoitetaan yleensä perheeseen ja sijoituksesta tulee pitkäaikainen. (Heino 2021, 4.)

2.3 Kiintymyssuhde perhehoidossa

Tarve kiinnittyä hoivaajaansa on lapsella synnynnäisesti. Sinkkosen (2018) mukaan Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria kehitettiin käsitteellistämään taipumusta voimakkaiden tunnesiteiden muodostamiselle ja tutkimaan, kuinka varhainen vuorovaikutus vaikuttaa lapsen kehitykseen ja emotionaaliseen hyvinvointiin. (Sinkkonen 2018, 36.) Alun perin puhuttiin äidin ja vauvan välisestä kiintymyssuhteen kehittymisestä. Nykyisin kiintymyssuhteen kohteena katsotaan olevan henkilö, joka tarjoaa fyysistä ja emotionaalista hoivaa, tarjoaa lapsen elämään jatkuvuutta, johdonmukaisuutta ja emotionaalista pääomaa. (Colby 2017, 15–16.)

Kiintymyssuhdeteoria korostaa varhaisen vuorovaikutussuhteen merkitystä. Sen avulla lapsi kehittää sisäisen mallin itsestään, muista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Kun tämä suhde on turval-

linen, oppii lapsi luottamaan itseensä, ja siihen, että hän saa apua tarvittaessa. Hän oppii arvostamaan itseään ja suhde muuhun maailmaan ja muihin ihmisiin on toiveikas ja luottavainen. Turvattomasti kiinnittynyt lapsi ei koe tulevansa hyväksytyksi, suhde itseen ja muuhun maailmaan voi kehittyä epävarmaksi ja pelokkaaksi. (Valkonen & Janhunen 2016, 50.)

Kiintymyssysteemin, eli lapsen synnynnäisen turvallisuushakuisen käyttäytymisjärjestelmän, ydin on turvallisuuden ja hyvinvoinnin tunteen tarve. Tämä tarve korostuu erityisesti tilanteissa, joissa lapsi on vaikkapa peloissaan, tai sairas, sillä vaaran tunne ja pelko aktivoivat kiintymyssysteemin. Varhaisen kiintymyssuhteiden katsotaan kehittyvän ensimmäisen elinvuoden aikana, mutta ne muokkautuvat koko eliniän. Kiintymyskäyttäytyminen on lapsen tapa saada hoitajaan yhteys niin fyysisellä, emotionaalilla kuin kognitiivisella tasolla. Kun vauva saa vastakaikua, turvaa ja hoivaa, käyttäytymiselleen, hän kokee voivansa vaikuttaa hoivaajansa käytökseen niin, että reaktio on pääsääntöisesti ennakoitavissa. Näin vauva oppii olemaan toimiva ja aktiivinen osapuoli: esimerkiksi kun vauva hymyilee, hoivaajakin hymyilee takaisin. Syntyy siis syy-seuraussuhteiden ketju. Näitä ketjuja ei pääse syntymään, jos hoivan antaja ei kykene vastaamaan lapsen tarpeisiin. (Colby 2017, 21; Sinkkonen 2018, 36–40.)

Kiintymyssuhdemalleja on tunnistettu neljä: turvallinen, välttelevä, ristiriitainen ja jäsentymätön. Turvallinen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi voi tuoda vuorovaikutuksessa esiin kaikenlaiset tunteet ja häntä ympäröivä maailma on ennakoitavissa. Lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja voi luottaa hoivaajaansa. Hän uskaltaa tutkia ympäristöään ilman pelkoa hoivaajansa katoamisesta. Välttelevästi kiintynyt lapsi on oppinut tukahduttamaan voimakkaita tunneilmaisuja, sillä hän on oppinut, että hänen odotetaan selviytyvän voimakkaista tunnekuhuista itsenäisesti ja että vuorovaikutus on useimmiten epätydyttävä kokemus. Hoivaaja voi sietää huonosti negatiivisia tunteita, välttellä niitä ja hänen vanhemmuustaitonsa voivat olla puutteelliset. Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa lapsen vuorovaikutus on voimakkaan tunnepitoista, myös negatiivissa tunteissa. Tällainen kiintymyssuhde syntyy, kun hoivaaja on omista tunnereaktioissaan kyllä intensiivinen, mutta epäjohdonmukainen ja ailahteleva. Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa lapsen osoittama käyttäytyminen on sekavaa ja ristiriitaista hoivaajan läsnä ollessa. Jäsentymättömästi kiintyneillä lapsilla on usein ollut puutteita tarpeiden täyttämässä ja traumaattisia kokemuksia kiintymyssuhteissa. (Colby 2017, 20–24; Sinkkonen 2018, 42–43.)

Nykyisin kiintymyssuhteen katsotaan voivan muodostua muuhunkin hoivan antajaan kuin äitiin. Lapsi voi muodostaa myös useita kiintymyssuhteita. Kiintymyssuhde voi muodostua niin vanhempiin, olivatpa he biologisia, perhehoitajia tai adoptiovanhempia, kuin isovanhempiin tai muihin sukulaisiin ja hoitajiin. Colby puhuukin ”kiintymyssuhde hahmosta”, henkilöstä, joka tarjoaa lapselle fyysistä ja emotionaalista huolenpitoa, on jatkuvasti ja johdonmukaisesti läsnä lapsen elämässä sekä sitoutuu lapsen hyvinvoinnista huolehtimiseen. (Colby 2017, 15–16.)

Perhehoidossa kiintymyssuhteen syntymisen edellytyksenä on perhehoitajien sitoutuminen sijaisvanhemmuuteen ja sen mukanaan tuomaan tehtävään. Lapsen perusoletus voi olla, ettei kukaan häntä kestä. Jos takana on sijaishuoltopaikkojen vaihdoksia, nekin voidaan kokea hylkäämisinä ja näin vahvistavat tätä tunnetta. Haasteena sekä lapselle, että perhehoitajalle voi olla myös sijoituksen kestoa koskeva epävarmuus. Esimerkiksi tunnekontakteihin voi olla vaikea heittäytyä, jos pelkona on

perhehoidon äkillinen katkeaminen. Oman haasteensa kiintymyssuhteen muodostumiselle tuo myös lasten lojaliteetti biologisia vanhempiaan kohtaan, tasapainoilu biologisen- ja sijaisperheen välillä. Suhde biologisiinkin vanhempiin voi olla hatara, mutta lapsi ei silti uskalla kiintyä sijaisvanhempiin-kaan. Kuitenkin turvallisen kiintymyssuhteen muodostuessa lapsen käytöshaasteet voivat vähentyä sekä vuorovaikutus vahvistua ja parantua. Tämä lisää myös sijoituksen pysyvyyttä sekä auttaa sijoitettua lasta selviytymään myöhemmissä elämänvaiheissa. (Sinkkonen 2018, 164; Valkonen & Janhunen 2016, 50–51.)

Perhehoidossa turvallisen kiintymyssuhteen merkitys korostuu. Sinkkonen ja Tervonen-Arnkil (2015) toteavat, että sijoitetuilla lapsilla on usein taustalla vuorovaikutukseen ja huolenpitoon liittyviä puutteita ja ainakin yksi katkennut kiintymyssuhde. Lapsi tuo perhehoitoon omat muodostuneet kiintymyssuhde mallinsa. Perhehoidon tehtävänä on pystyä tarjoamaan korjaavia kokemuksia, joten kiintymyssuhteiden erityispiirteiden ymmärtäminen tärkeää. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 156.) Koska perhehoitoon tulevalle lapsella voi olla hyvin traumaattisia kokemuksia takanaan, haastaa oireilu sijaisvanhempia. Joskus lapsen haastava käytös voi johtaa sijaisvanhemman tunnekylmään kasvatukseen. Sijaisvanhemman saattavat uupua ja sijaishuoltopaikkaa joudutaan vaihtamaan. Lapsi kuitenkin tarvitsisi turvallisen tilan testata aikuisen kestävyyttä, ilman pelkoa. Perhehoitajat hyötyisivätkin kiintymyssuhdeteorian tietämyksestä. Tiedon myötä heillä olisi enemmän välineitä ymmärtää lapsen käytöksen syitä. (Sinkkonen 2018, 163.)

Perhehoidossa kiintymyssuhdetta tulee arvioida lapsen asioista päätettäessä. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa ja muihin hänelle läheisiin ihmisiin perhehoidossa ollessaan. Tämä on yksi tärkeimmistä oikeuksista, eikä sitä voida rajoittaa kuin erityisissä tilanteissa. Yhteydenpitoon liittyvä läheisesti myös säännöllinen perheen jälleenyhdistämisen arvioinnin velvollisuus. Vaikka kotiin palaaminen onkin ensisijainen, on myös huomioitava lapsen oikeus pysyvyyteen ja jatkuvuuteen niin olosuhteiden kuin ihmissuhteiden osalta. Näin ollen huostaanoton purkua arvioitaessa on myös huomioitava lapsen ja perhehoitajan välisen kiintymyssuhteen laatu ja sijaishuollon pituus. (Eriksson & Säles 2021, 15.)

2.4 Perhehoitajien tuki ja tunnustuksellisuuden merkitys perhehoidossa

Perhehoitajan saamalla tuella on olennainen merkitys hänen oman jaksamisensa ja osaamisensa kannalta, sekä lapselle pysyvyyden turvaamisen kannalta. Perhehoitolain mukaisesti hyvinvointialue, joka vastaa sijoituksesta, vastaa myös perhehoitajan tuesta. Tuki jakautuu taloudelliseen, tiedolliseen, emotionaaliseen ja käytännön apuun. Lakisääteisen tuen muodot tulee kirjata perhehoitajan kanssa tehtyyn sopimukseen. Jokaista perhehoidossa olevaa varten on nimettävä vastuutyöntekijä tarvittavan tuen järjestämiseksi. Perhehoitajan tarvitsema tuki määritellään paljolti perhehoidossa olevan lapsen tarpeista käsin. Yhteistyö sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhemman välillä onkin merkityksellinen. Sosiaalityöntekijä sekä valmistelee että tekee perheeseen sijoitettuna olevaa lasta koskevat päätökset. Sosiaalityöntekijän tehtävä on tukea sijaisvanhempia sekä usein myös huolehtii heidän täydennyskoulutuksestaan. Yhteistyö on merkityksellinen lapsen tarpeiden näkyväksi tulemisen ja sijoitukselle määriteltyjen tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta. (Perhehoitolaki 15§; Pesäpuu Ry. Julkaisuaika tuntematon; THL b 2024.)

Perhehoidon vastaavilla sosiaalityöntekijöillä, sekä muilla perhehoidon ympärillä työskentelevillä ammattilaisilla tulisikin olla riittävä osaaminen ja ymmärrys sijoitettujen lasten ja perhehoitajien kanssa työskentelyyn. Perhehoidon osaamisen tärkeitä palasia ovat perhehoitajana toimimisen ja perhehoidon arjen haasteiden ymmärtäminen, lasten oikeuksien hahmottaminen eri tilanteissa ja sijoitetun lapsen taustan ja tarpeiden ymmärtäminen. Viimeisimpään liittyy osaamista mm. traumatietoisuudesta, kiintymyssuhteista ja neuropsykiatrisista haasteista. Perhehoidon ympärillä työskenteleviltä vaaditaan myös hyviä vuorovaikutustaitoja ja tietoa sijoitettujen lasten erityistarpeista. (Eriksson & Säles 2021, 20.)

Käytännössä lakisääteinen tuki tarkoittaa vastuusosiaalityöntekijä tuen ja yhteistyön lisäksi ennakkovalmennusta, taloudellista tukea, työnohjausta, täydennyskoulutusta, oikeutta vapaisiin, hyvinvointi- ja terveystarkastusta ja kunnan kaikille lapsiperheille kuuluvia perus- ja erityispalveluja. Näiden lisäksi muuta tukea tarjoavat esimerkiksi Perhehoitoliitto ja ADHD-liitto, tiedon ja tuen muodossa. Lisäksi perhehoitajille on tarjolla Kiila-kuntoutusta ja erilaisia vapaaehtoisten järjestämiä tukimuotoja. Osa erilaisista tukimuodoista perustuu vertaisuuteen, kuten vertaisryhmät, paikallisyhdistysten toiminta ja tuetut lomat. (Eriksson & Säles 2021, 41–43.)

Perhehoitajaksi ryhtyminen on iso päätös. Sijaisvanhemmuutta pohtiville on kehitetty PRIDE-valmennus eli sijaisvanhemmuuteen valmisteleva ryhmämuotoinen valmennus. Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen yksi edellytyksistä on tämän valmennuksen käyminen. PRIDE muodostuu sanoista parents´ (vanhempien), resources for (voimavara johonkin eli), information (tietoon), development (kehittämiseen) ja education (oppimiseen). Valmennus kestää puoli vuotta, jonka aikana valmennettavat saavat tietoa ja sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneiden on mahdollista pohtia omaa ja perheensä tilannetta, elämäkokemuksiaan ja valmiutta sijaisvanhemmuuteen. Valmennuksen ydin koostuu viidestä valmiudesta: sijaisvanhempien valmiudesta suojella ja hoivata lasta, tukea lapsen yksilöllistä kehitystä, tukea lapsen suhteita vanhempiin ja muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin, sitoutua lapseen sekä edistää jatkuvuutta ja ennakoitavuutta hänen elämässään. Valmennusta järjestävät useat eri tahot ja valmentajina toimivat kokenut sijaisvanhempi ja sosiaalityöntekijä yhdessä. (Pesäpuu b, julkaisuaika tuntematon.)

THL on kerännyt kansainvälisistä tutkimuksista tietoa perhehoidon kehittämisen tueksi. Näistä tutkimuksista nousi esiin perhehoitajien tuen tarve niin kasvatuskäytäntöihin ja lapsen kanssa toimimiseen ja lapsen haasteisiin, kuten käyttäytymisen ongelmien tai masennuksen kohtaamiseen. Lisäksi toivottiin tukea biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tuen muodoiksi perhehoitajat toivoivat mm. koulutusta, kriisitukea ja vertaistukea. Perhehoitajat näkivät tärkeänä myös sosiaalityöntekijän saavutettavuuden, lasta koskevan tiedon saannin, mahdollisuuden omiin lomiin ja hengähdystaukoihin sekä taloudellisen tuen. Tutkimuksissa nostettiin esiin yhteiskunnallisen tiedostamisen merkitys, kuten sijaisvanhemman roolin ja statuksen vahvempi tunnistaminen ja arvostaminen, tietoisuus sijaisvanhemmuuteen liittyvistä haasteista sekä perhehoitajien mielipiteiden kysyminen ja arvostaminen. (Valkonen & Janhunen 2016, 31, 35.)

Tunnustetuksi tuleminen onkin yksi ihmisen perustarpeista hyvinvoinnin näkökulmasta. Oikein tunnustaminen lähtee arvostuksen saamisen kokemuksesta ja kunnioituksesta, jolloin etenkin arjessa vuorovaikutteisuuden ja vastavuoroisuuden, sekä kuuluksi, nähdyksi ja arvostetuksi tuleminen ovat

olennaisia. Tunnustetuksi tulemisen kokemus lähisuhteissa kehittävät itseluottamusta, itsetuntoa ja itsearvostusta sekä ehkäisee esimerkiksi eriarvoisuuden ja arvottomuuden kokemusta. Saatuna ja annettuna, vastavuoroisena, on myös yhteisöjä koossapitävä voima. Myös tunnustamiseen liittyvä tunnistamisen teoria lähtee välittävästä, arvostavasta ja kunnioittavasta ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Tämä ulottuu samalla tavalla sukupolvien välisiin kohtaamisiin. Ammatillinen tunnistaminen tarkoittaa aktiivista huomaamista, ei vain sitä, että joku tunnetaan. Myönteisessä tunnistamisessa henkilö tulee kohdatuksi omana itsenään, sellaisena kuin haluaa tulla kohdatuksi. (Korkiamäki, Kallio & Häkli 2016, 16–18.)

Tunnustavien ihmissuhteiden merkitystä sijaishuollon näkökulmasta on tutkittu Suomessa jonkin verran. Saukkolan ja Vierulan (2024, 24–25.) mukaan pysyvät ja oikein tunnustavat ihmissuhteet näyttävät tärkeinä siirryttäessä sijaishuollosta itsenäiseen elämään. Nuorelle jälkihuolto on osa elämän kokonaisuutta, ei irrallinen palvelujärjestelmän palanen. Siihen liittyykin usein toive suhteen säilymisestä sijaisvanhempiin tai tuttuun työntekijään.

3 PERHEHOIDOSTA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN

3.1 Perhehoidon päätyttyä

Nuoruus, aikuistuminen ja itsenäistyminen ovat toisiinsa liittyviä, kulttuurisidonnaisia elämänvaihteita. Tässä vaiheessa nuori tarvitsee tukea niin oman identiteettinsä rakentumiseen kuin omille valinnoilleen. Tavanomaisimmin tämän tuen tarjoaa vanhemmat, perhe, ystävät ja muu lähiverkosto ja mahdollisesti erilaiset palvelut. Länsimaalaisittain ajatellaan nuoruuden kestävän jopa 30-vuotiaaksi saakka. Nuoren itsenäistyessä sijaishuoltopaikasta yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän odotukset yksin pärjäämisestä ja aikuistumisesta ovat suuremmat kuin muiden ikätovereidensa. Itsenäistymisen kuvataan tapahtuvan ”pikakelauksella”. Kuten ketkä tahansa nuoret, myös sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat yksilöitä ja heidän tuen tarpeensa ovat erilaisia ja ne voivat muuttua ajan, paikan ja tilanteiden mukaan. (Vierula ym. 2024, 65–66.)

Itsenäiseen elämään siirtymiseen on ainutkertainen tapahtuma nuoren elämässä. Siihen voi liittyä suuria muutoksia, kuten paikkakunnan vaihto, opintojen alku tai perheen perustaminen, johon oman mausteensa tuovat huostaanoton syihin liittyvät traumat, sekä näihin liittyvät tuen tarpeet. Vaikka siirtymä on riskialtis, sitä on Suomessa tutkittu varsin vähän. Kuitenkin sillä, miten siirtyminen sijaishuollosta kohti itsenäistä elämää sujuu, voi tutkimusten mukaan olla pitkällekin tulevaisuuteen ulottuvia seurauksia (Vierula ym. 2024, 65).

Sijaishuollon päätyttyä nuorella on oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon seuraavat viisi vuotta, maksimissaan 23-vuotiaaksi saakka. Jälkihuollon järjestämisvelvollisuus on hyvinvointialueella. Lastensuojelulaki määrittelee, että jälkihuollossa olevan henkilölle on tehtävä asiakassuunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon tarkoitus, tavoitteet, sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen niin asiakkaalle itselleen, kuin hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavalle henkilölle. Asiakassuunnitelmalla varmistetaan, ettei nuori jää ilman tukea ja palveluja, vaan saa tarvittaessa muita yleisiä palveluja, tukitoimia ja etuuksia. (Lastensuojelulaki, 75 §, 76 §.) Jälkihuolto on nuoren kokonaisvaltaista tukea, jonka tarkoitus on taata itsenäistyvää nuorta saavuttamaan siihen tarvittavat riittävät valmiudet (Perhehoitoliitto, julkaisuaika tuntematon). Jälkihuollon tukitoimista tulisi olla selkeät toimintaperiaatteet niin viranomaisilla kuin sijaishuoltopalvelun tarjoajilla (Eriksson & Säles 2021, 51). Hyvää Jälkeä -tutkimushankkeessa kerätyn aineiston mukaan Suomessa jälkihuoltopalveluiden järjestämisessä yhdenvertaisuus ei toteudu toivotulla tavalla. Tämä johtuu siitä, etteivät jälkihuoltopalvelut ole hallinnollisesti eivätkä sisällöllisesti valtakunnallisesti yhtenäisiä, sillä niistä ei ole säädetty tarkemmin laissa (Korkiamäki ym. 2024, 36–37.)

Hyvää Jälkeä -tutkimushankkeessa nuorille tehty kyselyaineisto tuo esiin jälkihuollon sattumanvaraisuuden. Aineistonperusteella jälkihuollossa on niin määrällisesti kuin laadullisesti eroja nuorten välillä. Hyvän jälkihuollon onnistumisessa merkityksellisiksi tekijöiksi nousivat työntekijöiden pysyvyys ja pitkäaikaisuus, sekä luottamuksellinen suhde työntekijään ja aito kohtaaminen. Työntekijöiden vaihtuvuus kuvattiin negatiivisena ja joskus vaihtuvuus vaikutti nuoren haluun ottaa jälkihuollon palveluja vastaan. Sattumanvaraisuudesta ja isoista eroista jälkihuollossa kertoo se, että osa nuorista

koki, ettei jälkihuollon lupaukset ja todellisuus vastaa toisiaan. Nuorilla oli myös kokemuksia jälkihuollon palveluiden vaikeasta saavutettavuudesta, osa nuorista ei tiennyt mitä jälkihuolto käytännössä tarkoittaa. (Vanhatalo & Stenvall 2024, 22-23.)

Perhehoidossa nuoren täysi-ikäistyminen voi tarkoittaa sijaisvanhemmalle toimeksiantosuhteen päättymistä. Syntyneitä suhdetta voidaan kuitenkin pitää yllä erilaisilla sopimuksilla. Jälkihuoltoa voidaan myös toteuttaa perhehoitona esimerkiksi asumisen muodossa tai lyhytaikaisesti, kuten tukemalla yhteisiä viikonloppuja tai lomia. Sijaisperhe voi myös tarjota jälkihuollonpalveluna tukea nuoren omaan kotiin esimerkiksi tukihenkilö- tai tukiperhesopimuksella. (Eriksson & Säles 2021, 50; Pakarinen & Pohjolainen 2023, 25.)

Täysi-ikäistyttyäänkin nuori voi siis tarvittaessa jatkaa asumistaan sijaisperheessä. Myös omaan asuntoon siirtyessä, itsenäistyessä, sijaishuollossa elänyt nuori tarvitsee tukea samalla tavoin kuin muutkin nuoret. Tällöin nuori saa perhehoitajilta samanlaista tukea kuin nuoret yleensäkin saavat itsenäistymisvaiheessa vanhemmiltaan. Perhehoidon tavoitteena voi olla myös vaikkapa yksinäisyyden väheneminen ja tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitäminen, jolloin jälkihuoltoikäinen nuori voi olla tarvittaessa myös lyhyitä jaksoja perhehoitoperheessä itsenäistyttyäänkin. (Perhehoitoliitto. Julkaisuaika tuntematon.)

Jälkihuollon näkökulmasta pitkään sijaisperheessä asuneilla nuorilla ennuste aikuisuudesta on hyvä. Heistä noin puolet kiinnittyy yhteiskunnallisiin instituutioihin. Seurantatutkimuksessa nuorten siirtymävaiheesta aikuisuuteen havaittiin, että perhehoitoon sijoitetuista nuorista 57 % oli suorittanut peruskoulun jälkeen jonkin tutkinnon 27 vuoden ikään mennessä. He myös työllistyivät aikuisena paremmin kuin muihin sijaishuollon muotoihin sijoitetut. Kaikkia kodin ulkopuolelle sijoitettuja naisia tarkastellen heissä suurempi osa oli lapsiperheellisiä verrattuna vastaavan isäisiin ei-sijoitettuihin. Sijaishuollossa eläneistä naisista 37 %:lla oli lapsia 26 vuoden iässä. (Harkko, Lehikoinen, Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016, 36–37, 62–63; Heino 2021, 5.) Kaikista sijoitettuna olleista naisista vajaa 6 % sai lapsen ennen täysi-ikäisyyttä ja liki 20 % ennen 20:n vuoden ikää, kun taas vastaavat luvut ei-sijoitetuilla olivat alle 1 % ja alle 4 %. (Kestilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012, 605.)

THL:n (2016, 52.) katsauksen mukaan n. 25 % sijoitetuista nuorista ei ole yhteydessä biovanhempiinsa itsenäistyttyään. Sijaisvanhemmiltaan tukea sijoituksen päätyttyä koki saavansa vajaa kolmannes. Kolmen vuoden kuluttua enää 20 % sijoitetuista lapsista koki saavansa tukea sijaisvanhemmiltaan. Jälkihuolto hankkeen tulokset nostivatkin esiin palvelujärjestelmän puutteet sijaishuollossa eläneen nuoren tärkeiden sosiaalisten suhteiden pysyvyyden mahdollistajana. Arjessa mukana oleva, jatkuvuutta edustava tuki on merkityksellinen, muttei toteudu monenkaan nuoren osalta. Palveluita järjestettäessä tulisikin huomioida pysyvien ihmissuhteiden merkitys, jotta nuorta tukevat ihmissuhteet eivät katkeaisi. Jokainen nuori on erilainen, erilaisine tarpeineen, ja tämän ymmärtäminen ja huomioiminen olisi palveluita järjestettäessä ensiarvoisen tärkeää. Siirtyä sijaishuollosta jälkihuoltoon tulisikin nähdä pitkäkestoisena elämänvaiheena, joka alkaa jo ennen itsenäistymistä ja jatkuu yksilöllisyys huomioiden määrittämättömästi sen jälkeen. (Korkiamäki ym. 2024, 33–36.)

Itsenäiseen elämään siirtymisen vaiheen yksilöllistetty tuki on merkittävässä roolissa myöhemmissä elämänvaiheissa. Mitä joustavampi järjestelmä on, sitä paremmat ovat mahdollisuudet tukea nuorta

myös hänen omassa vanhemmuudessaan. (Kestilä ym. 2012, 616.) Uskomme sinuun – Usko sinäkin -sijaishuollon kiertueen tilaisuuksista kootuista nuorten puheenvuoroista käy ilmi, että nuoret itse toivovat itsenäistymiseen sosiaalista ja henkistä tukea, henkilöä, jolle voi soittaa milloin vain. Tämä toive nousi esille etenkin silloin, kun yhteys biologisiin vanhempiin ja sukuun oli heikko tai kokonaan katkennut. Nuoret pohtivat, voisiko sijaishuoltopaikkaan palata vielä aikuisuudessa, vaikka vain käymään kahvilla. (Varjo, Barkman, Kiili, Nikkanen, Oranen & Tervo 2012, 37.) Jälkihuollossa tuen tarve ja sisältö määritellään yhdessä nuoren ja sijaisperheen kanssa. Useimmiten sijaisperheet pystyvätkin jatkamaan nuoren tukemista tavalla, jota voi rinnastaa biologiseen vanhemmuuteen. Silloin kun näin on, on tärkeää tukea ihmissuhteiden pysyvyyttä. (THL 2024 c.)

Groopin (2021, 257–259.) kokoaman aineiston mukaan nuoret kokivat jälkihuollon, ja sitä kautta virallisen tuen, päättymisen ja siirtymän sijaishuollosta aikuisten palveluihin jyrkkänä. Tutkimus tuo ilmi, että nuoret kokevat heille tärkeiden ihmisten tuen loppuneen täysin ja ”aikuistumisen” tapahtuneen kerralla. Oman taustan käsitteleminen nousi tutkimuksessa monelle nuorelle tärkeäksi, mutta usein se tapahtui vasta jälkihuollon päätyttyä, jolloin sen työstämiseen tarvittaviin palveluihin joutui jonottamaan liian kauan. Useiden nuorten kohdalla täysi-ikäistyminen ja poismuutto oli katkaissut suhteet sijaishuoltopaikkaan. Jos suhteet säilyivät, koettiin se kannattelevaksi voimaksi. Osalla nuorista itsenäistä elämää vaikeuttivat esimerkiksi päihteet, sekä oman talouden ja arjen hallinnan haasteet. Toisaalta monen nuoren kohdalla itsenäisen elämiseen ja aikuisuuteen liittyy epävarmuuden lisäksi myös paljon positiivisia asioita, kuten oman kodin perustaminen, vapaus, parisuhde ja pärjäämisen tuoma ilon tunne.

3.2 Sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret vanhempina

Perheen perustaneista sijaishuollosta itsenäistyneistä nuorista on tutkimustietoa Suomessa vähäisesti. Usein tieto on lähinnä muiden tutkimusten oheistietona syntynyttä. Niin kotimaiset rekisteritutkimukset, kuin kansainvälisistä tutkimuksista käy ilmi, että sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret tulevat muihin nuoriin verraten nuorempina vanhemmiksi. Näiden vanhemmiksi tulevien nuorten määrä on kuitenkin merkittävä ja heidän kanssaan työskentelee moninainen ammattilaisten joukko. (Nokireki, Nortamo & Westlund 2022, 81–82.) SOS-lapsikylien jälkiseurantatutkimuksessa kävi ilmi, että verraten väestötason tietoihin lapsikylässä kasvaneet naiset ovat tulleet äidiksi keskimääräistä useammin alle 20-vuotiaana (Janhukainen & Hyytiläinen 2009, 8).

Nuorilta työpajatyöskentelyn kautta kerätty tieto tuo esiin, että vanhemmaksi tuleminen herättää nuorissa reflektointia suhteessa niin omaan elettyyn lapsuuteen, omiin vanhempiin kuin vanhemmuuteen liittyviin unelmiin ja ihanteisiin. Oma lastensuojelutausta koettiin vaikuttavan vanhemmuuteen monella tavalla. Toive ehjästä perheestä ja ydinperheen ideaali nousivat tärkeiksi ja nuoret kokivat tärkeänä mahdollisuuden tarjota omalle lapselle parempi lapsuus. Pelko omien vanhempien virheiden toistamisesta nousi esiin usean nuoren kohdalla ja pelko omanlapsen huostaanotosta varjosti usein vanhemmuutta. Osa nuorista koki oman elämänhistorian ja sijaishuollossa kasvamisen tuovan vanhemmuuteen vahvan stigman. He kokivat, että tämän vuoksi mm. heidän vanhemmuuden taitojaan kyseenalaistettiin eri palveluissa. Ympäristön negatiivisen suhtautumisen ja kyseenalaistamisen koettiin luovan paineen osoittaa pystyvänsä hyvään vanhemmuuteen. (Groop 2021, 259–261.)

Sijaishuollosta itsenäistyneellä nuorella on usein vähäisesti tukiverkkoa omaan vanhemmuuteensa. Vanhemmuuteen voi olla oman elämän historian valossa myös hyvin erilaisia roolimalleja. Omaa lapsuuttaan pohtiessaan nuori voi erottaa sieltä asioita, joita ei halua siirtää seuraavalle sukupolvelle. Merkityksellistä olisi myös tunnistaa ne positiiviset ja kannattelevat asiat, joita haluaisi lapselleen siirtää. Näitä teemoja tulisi voida käsitellä niin lapsen synnyttyä, mutta myös jo ennen sitä. (Nokireki, Nortamo & Westlund 2022, 83–84.) Vanhemmuus voi nostaa esiin lapsuuden traumaattisia kokemuksia. Raskausaika ja oman lapsen eri ikävaiheet nostavat esiin omia takautuvia muistikuvia esimerkiksi turvattomuudesta ja pelosta. Nuoret kokevatkin tarvitsevansa palveluiden osalta enemmän apua ja tukea vanhemmuuteen liittyvien tunteiden käsittelyyn. (Groop 2021, 260.)

Tuen tarpeet niin odotusaikana kuin vanhemmaksi tultua voivat olla moninaisia ja ne riippuvat perheen yksilöllisestä tilanteesta. Monitoimijaisuus ja kaikkien perheen kanssa toimivien ammattilaisten yhteinen ymmärrys ja tieto nuoren elämäntilanteesta ja vanhemmuuteen vaikuttavista asioista, olisi tärkeää. Nuori voi tarvita tukea niin asumiseen, taloudelliseen tilanteeseen, terveydentilaan ja tukiverkoston liittyvissä asioissa, samoin kuin vaivan hoitoon liittyvissä asioissa. Tulee myös muistaa, että useimmiten nuoret vanhemmat kokevat vanhemmuuden positiivisena asiana ja haluavat vastata lapsen tarpeisiin paremmin kuin omat vanhempansa. Onnistuakseen tässä he tarvitsevat eri toimijoiden tukea. (Nokireki, Nortamo & Westlund 2022, 84–85.)

3.3 Perhehoitajan merkitys ja roolit perhehoidosta itsenäistymisen jälkeen

Perhehoidon päättyessä ei tarve tai oikeus pysyviin ihmissuhteisiin katoa. Parhaimmillaan perhehoidossa syntyneet ihmissuhteet tarjoavat tukea niin opinnoissa, työelämässä kuin parisuhteen rakentamisessa. Perhehoitajilla sekä sijaissisarusten kannatuksella voi olla suuri merkitys huono-osaisuuden katkaisemiseksi ylisukupolvisuudenkin näkökulmasta. Näiden ihmissuhteiden tukemiseen tulisi kiinnittää huomiota myös jälkihuollossa. (Eriksson & Säles 2021, 50.) Tutkimusten tulokset viittaavat sijaisvanhempien sitoutuvan ja kiintyvän heillä asuneisiin sijoitettuihin lapsiin. Perhehoitajat kokevat suhteen ylläpitämisen tärkeäksi sijoituksen päätyttyäkin. Tämä näkyy mm. arkiasioden huolehtimisena, vaikka sijaishuollossa elänyt lapsi onkin jo muuttanut omaan asuntoon. Myös nuoret kokevat suhteen sijaisvanhempiin tärkeänä ja sijaisperhe voikin olla tärkeänä voimavarana myös jälkihuollon aikana. Jälkihuoltoa suunnitellessa tulisi huomioida myös sijaishuollon aikana muodostuneet tärkeät ihmissuhteet. Tulokset nostivatkin esiin sijaisvanhempien roolin ja tehtävien selkiyttämisen merkityksen jälkihuollossa. (Korkiamäki ym. 2024, 33.) Myös Groopin (2021, 258.) tutkimus nostaa esiin nuorten kokemukset sijaishuoltopaikan ihmissuhteiden tärkeydestä. Niiden jatkuminen koettiin kannattelevaksi voimaksi itsenäistymisen ja poismuuton kynnyksellä.

Pysyvät, luottamuksellisten ihmissuhteet tulisi siis pystyä varmistamaan nuoren siirtyessä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja itsenäisempään elämään (Korkiamäki ym. 2024, 35). Aina perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välinen suhde ei kuitenkaan syystä tai toisesta jatku perhehoidon päättyttyä. Tällöin yhteiskunnan tulisi ottaa aktiivinen rooli tarjoamalla esimerkiksi vertaistukea ja ammatillista keskustelutukea aikuisuuden eri vaiheissa. (Eriksson & Säles 2021, 51.) Näissä tilanteissa ammattilaisten pysyvyyden turvaaminen jälkihuoltoon siirryttäessä on tärkeää. Myös ammattilaisten aikaresurssien tulisi vastata nuoren tarpeita ja jokaisella jälkihuollon nuorella tulisi olla tukenaan arjessa rinnalla

kulkeva henkilö, kuten läheinen, tukihenkilö tai muu ammattilainen tai vapaaehtoinen. (Korkiamäki ym. 2024, 35.)

Sijaisvanhempien on todettu kokevan sitoutuneisuutta ja kiintymystä heille sijoitettuihin lapsiin. Itsenäistymisen jälkeenkin esimerkiksi opinnoissa eteneminen, työpaikan saaminen ja kaverisuhteet nostivat sijaisvanhemmissa ilon ja ylpeyden tunteen. Merkityksellisinä, ja osoituksena hyvistä suhteista, koetaan myös yhteinen aika, kuten juhlat ja tapaamiset viikonloppuisin. Nuoren itsenäistyttyä sijaisvanhemmat ovat usein mukana huolehtimassa monista nuoren arkiasioista. Yhteydenpito saattaa olla viikoittaista. Sijaisvanhemmat kantavat myös huolta itsenäistyneestä nuoresta. Huolta kannetaan esimerkiksi terveydentilasta, voimavaroista ja pärjäämisestä. (Pakarinen & Pohjolainen 2024, 25–26.)

Sijaisperhe ja sen sisältämät ihmissuhteet voivat siis olla nuorelle tärkeä voimavara omaan elämään siirryttyä. Näiden ihmissuhteiden jatkuvuuden turvaaminen olisikin tärkeää. Hyvällä, nuoren kanssa yhdessä tehtävällä jälkihuollon suunnitelmalla voitaisiinkin selkeyttää sijaisvanhempien roolia ja tehtäviä nuoren elämässä myös jälkihuollon aikana (Pohjolainen, Pakarinen & Turunen 2023).

4 ISOVANHEMMUUS

4.1 Näkökulmia isovanhemmuuteen

Kenties tavallisuutensa vuoksi isovanhemmuuden tutkiminen Suomessa on jäänyt melko vähäiseksi. Väestöliitto on toiminut keskeisessä roolissa isovanhemmuuteen liittyvissä tutkimuksissa ja julkaisuissa, mutta näissäkin isovanhempien omat ajatukset ovat jääneet vähemmälle. Opinnäytetöiden aiheena isovanhemmuus sen sijaan on ollut suosittu aihe. (Pietilä & Ojala 2022, 95–96.)

Nykyään 90 %:lla suomalaislapsista on ainakin yksi elossa oleva isovanhempi. Isovanhemmuus mielletään usein liittyväksi vanhuuteen, vaikka todellisuudessa isovanhemmaksi tullaan hyvin monen eri ikäisenä. Tilastojen mukaan Suomessa isoäidiksi tullaan vajaa 60-vuotiaana, isoisäksi hieman vanhempana. Isovanhemmaksi tulemisen ikä on noussut, sillä myös vanhemmaksi tullaan nykyään aiempaa myöhäisemmässä iässä. Vaikka Suomessa alle 50-vuotiaat isovanhemmat ovat harvinaisia, voi kansainvälisesti vertaillen isovanhempien ikä vaihdella 35-vuotiaasta satavuotiaaseen. (Nikander & Pietiläinen 2021; Arber & Timonen 2012, 252.)

Yleistäen ihmisten eliniän pidentyessä, myös isovanhemmuuden aika pitenee. Isovanhemmat ovat aiempaa toimintakykyisempiä ja terveempiä. Tämä lisää aktiivista rooli lastenlasten elämässä, mutta toisaalta isovanhemmilla on myös muita elämän tavoitteita ja mahdollisuuksia toteuttaa näitä. (Pietiläinen & Ojala 2022, 98–100.) Lisäksi isovanhemmalla usein samanaikaisesti useita muitakin rooleja. Hän voi olla puoliso, vanhempi kotona asuvalle lapselle tai vanhempi aikuistuneelle lapselle. Olisikin tärkeää tarkastella näitä eri rooleja yhdessä esimerkiksi arvioidessa niiden vaikutusta yksilön hyvinvointiin. (Silverstein & Giarrusso 2010, 1051.)

Yhteiskunnallinen perhepolitiikka ja julkiset palvelut lapsiperheille määrittävät isovanhemmuutta niin sukupolvien suhteiden kuin isovanhemmuuden käytäntöjen osalta (Pietilä & Ojala 2022, 96). Suomessa korostuu ydinperhe ja yksilöllisyys perhesuhteissakin, eikä isovanhempia lasketa perheenjäseniksi samassa mittakaavassa kuin yhteisöllisyyttä korostavissa maissa. Meillä ei myöskään isovanhemmille ole samalla tavalla selkeää ”tehtävää” kuin maissa, joissa julkinen tuki perheille on vähäisempi. Näissä maissa esimerkiksi isovanhemmat turvaavat äidin työssäkäynnin huolehtimalla lapsenlapsista. Tutkimuksen mukaan skandinaaviset isovanhemmat toimivat usein lapsenvahtina lapsenlapsilleen, mutta osallistuvat harvemmin lastenlasten päivittäiseen hoitoon, kuin taas esimerkiksi espanjalaiset isovanhemmat, joista liki 40 % huolehtii lapsenlapsista usein tai jopa päivittäin. Kuitenkin myös meillä isovanhempien rooli on taas korostumassa. Tämä osittain siksi, että yhä useammalla lapsella on elossa oleva isovanhempi. (Rotkirch, Söderling & Fagel 2010, 5; Herlofson & Hagestad 2012, 35–42; Pietilä & Ojala 2022, 96–97.) Lastenhoitoavun lisäksi isovanhemmat auttavat myös taloudellisesti, muissa käytännönasioissa sekä emotionaalisesti (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2020, 137). Suomessa ja muissa pohjoismaissa isovanhemmuus on kuitenkin enimmäkseen taustatukena toimimista (Pietilä & Ojala 2022, 96).

Isovanhemmuus on ennen kaikkea tunnesuhde, sillä siitä puuttuu juridinen velvollisuus (Nätkin 2018, 161). Isovanhemmuudella onkin isovanhemmalle monia merkityksiä. Isovanhemmaksi tuleminen koetaan usein syvälliseksi tapahtumaksi. Toisaalta isovanhemmaksi tuleminen haastaa myös vanhemman ja isovanhemman välistä suhdetta. (Kumpula 2010, 73–76.) Isovanhemmuuteen kuuluu

tunteita laidasta laitaan. Kun sukupolvien välit ovat hyvät, isovanhemmuus tuottaa iloa ja onnea. Kun välit ovat haasteelliset tuo se tullessaan surua ja häpeää. Myös suhde lapsenlapseseen sävyttyy aiempien sukupolvien tapahtumilla. (Nätkin 2018, 161.) Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja sen kehittyminen vaatii hienotunteisuutta ja taitoja niin vanhemmilta, kuin isovanhemmilta. Arjen kasvatusvastuu kuuluu vanhemmille, eikä isovanhempi saisi ohittaa heitä. (Kumpula 2010, 76.) Isovanhemmuuden rooliin kuuluukin olla puuttumatta lapsen perheasioihin tai lapsenlapsien kasvattamiseen liittyviin periaatteisiin. Tällaisten puuttumisten nähdään haastavan sukupolvien välistä kanssakäymistä ja pahimmassa tapauksessa johtavan välien katkeamiseen. (Pietilä & Ojala 2022, 101.)

Lapsenlapset muodostavat sillan kolmen eri sukupolven välille. Suhde on herkkä erilaisille muutoksille. Esimerkiksi vanhemman ja isovanhemman välinen konflikti voi vaikuttaa negatiivisesti isovanhemman ja lapsenlapsen väliseen suhteeseen. Toisaalta jo pelkkä lapsenlapsen läsnäolon on todettu lisäävän vanhempien ja isovanhempien välistä yhteydenpitoa. (Silverstein & Giarrusso 2010, 1044.) Isovanhemmuutta määrittääkin ensisijaisesti isovanhemman ja keskisukupolven välinen suhde, ei niinkään isovanhemman ja lapsenlapsen välinen suhde ja heidän tarpeensa. (Pietilä & Ojala 2022, 100).

Kun sukupolvien välinen perhe-elämä on mutkatonta, eikä sitä sävytä ristiriidat, voidaan puhua huolettomasta isovanhemmuudesta, jota isovanhemmuus pääsääntöisesti onkin. Siihen sisältyy iloa ja mielihyvää. Lapsenlapsen syntymä voi myös yhdistää perhettä, korjata esimerkiksi etäiseksi muuttanutta lapsi - vanhempi suhdetta. Siihen sisältyy myös odotuksia suhteessa jatkuvuuteen. Vanhoja tapoja ja perinteitä halutaan siirtää lapsenlapsille, kunnioittaen kuitenkin perheen autonomiaa. Lapsenlapset tuovat myös statuksen ja isovanhemmuus nähdään etuoikeutena. Myös huoleton isovanhemmuus sisältää neuvottelua isovanhemmuuteen liittyvistä säännöistä. Vanhemmuuteen ja aikuistumiseen liittyvään neuvotteluun verrattuna tilanne on kuitenkin monimutkaisempi, sillä lisäsävyä siihen tuo uusi sukupolvi, oman lapsen puoliso ja hänen sukunsa. (Nätkin 2018, 152–154.)

Danielsbacka ja Tanskanen (2016, 6–12.) ovat tutkineet onnellisuuden ja isovanhemmuuden välistä yhteyttä. Tutkimus osoitti, että vaikka Suomessa yleisesti isovanhemmuutta pidetään onnellisena asiana, ei sillä varsinaisesti ole suoraa yhteyttä onnellisuuteen. Tutkimus nosti kuitenkin esiin, että äidinäitien kohdalla yhteydenpidolla lapsenlapseseen näytti olevan vaikutusta onnellisuuden kokemukseen. Danielsbacka ja Tanskanen toteavatkin jatkotutkimuksille olevan tarvetta mm. sen osalta, lisääkö isovanhemmuus muita positiivisia tunteita, kuten täytymyksen tai elämän tarkoituksellisuuden tunteen.

Isovanhemmuutta voi toisaalta sävyttää myös huoli. Huolta voivat aiheuttaa katkenneet välit lapsiin ja lapsenlapsiin tai pelko vanhempien kyvystä huolehtia lapsesta. (Nätkin 2018, 154.) Isovanhemmuuden tuomat huolet liittyvät useimmiten välisukupolven toimintaan. Huoli voi tämän vuoksi liittyä joko lapsen edun toteutumiseen tai syrjään jäämiseen. (Nätkin 2018, 161.)

Isovanhemmuus voi tuoda myös ristiriitaisia tunteita suhteessa omiin ja lapsiperheen tarpeisiin. Nykyisin eläkeikään ja vanhenemiseen liitetään ajatus aktiivisuudesta. Kun ennen eläkeikä toi selkeämmin mahdollisuuden hoivaavan isovanhemmuuden rooliin, nykyisin etenkin eläkeiän alkuvuodet näh-

dään ”kolmantena ikänä”, omalle hyvinvoinnille omistettuna aikana. Koska aktiiviseen vanhenemiseen liitetään kulttuurissamme monenlaista toimintaa, voi oman vapaa-ajan tarpeiden sekä lapsiperheen tuentarpeen yhdistäminen ollakin haasteellista. (Pietilä & Ojala 2022, 101, 106–107.) Suomalaisessa yhteiskunnassa onkin tyyppillistä, etteivät isovanhemmat ole lastensa arjessa jatkuvasti mukana. He auttavat tarvittaessa. Osalle isovanhemmista myös tämä voi tuottaa ristiriitaisia tunteita siitä, kuinka paljon heillä on oikeus osallistua lapsiperheen arkeen. Kuitenkin useimmat kokevat jatkuvan hoitovastuun kuormittavana ja pitääkin tarvittaessa apuna olemista parempana vaihtoehtona. (Pietilä & Ojala 2022, 106.)

Isovanhemmaksi tuleminen on yleensä odotettu elämäntapahtuma. Se tuo uutta elämänsisältöä etenkin ikääntyessä. On tutkittu, että etenkin ensimmäisen lapsenlapsen syntymä lisää merkityksellisyden kokemusta ja/tai elämään tyytyväisyyttä ja elämänlaatua. On myös huomattu, että aktiivisesti lastenlasten kanssa olevat isovanhemmat ovat vähemmän lastenlasten kanssa oleviin isovanhempiin verraten parempikuntoisia. He kokevat terveytensä paremmaksi, he ovat tyytyväisempiä elämäänsä ja heillä on alhaisempi riski masennukseen. Tulosten luottavuuden kannalta voi kuitenkin olla, että tutkimuksessa näkyivät muutoinkin hyväkuntoiset isovanhemmat, eikä aktiivisen isovanhemmuuden voida välttämättä todeta olevan suorassa yhteydessä elämänlaatuun. (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2020, 147.)

Lapsenlapsille isovanhemmuus on välittämistä ja elämästä kertomista, elämän jakamista. Isovanhemman menneisiin aikoihin ja omaan elämänkaareen liittyvistä tarinoista lapsi saa käsityksen elämänkaaresta. Usein isovanhemmat siirtävät lapsenlapsille myös erilaisia perinteitä. Toisaalta isovanhemmuus luo isovanhemmalle mahdollisuuden tutustua tämän päivän lapsi- ja nuorisokulttuurin ilmiöihin. Tämän kautta vuorovaikutussuhde syvenee. Lapsenlapsi voi vaikkapa toimia isovanhemmalle asiantuntijana tietoteknisissä asioissa, kuten auttaa kännykän käyttöön liittyvissä asioissa. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo. 2010, 109–110.)

Äidinäitien, mutta yleisemmin isoäitien, mummojen, roolia korostetaan suomalaisessa kulttuurissa. Mummot toimivat sukupolvien välisenä koordinaattorina. He muistavat syntymäpäivät, pitävät yhteyttä yllä, mutta myös tarjoavat hoitoapua. Isoäitiyden rooli on vahva myös kielellisessä kontekstissa: isovanhempien kotia kutsutaan useimmiten mummolaksi. Isoisät, ukit, taas toimivat enemmän käytännön avustajina, kuten autonkuljettajina tai leikkittäjinä, mutta myös erilaisten tietojen ja taitojen opettajina. (Pietilä & Ojala 2022, 97–98, 101.) Myös tutkimustulokset korostavat äidinäitien merkitystä. Heidän on todettu osallistuvan lastenlasten elämään enemmän ja näin olevan lapsenlapsilleen yleensä läheisimpiä. (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2020, 138.) Isoäitien suurempaan osallistuvuuteen lastenlasten elämässä kannustavat myös sosiaaliset normit: naiset hoivaavat perheenjäseniä yleensä miehiä enemmän. Sosiaalinen ympäristö ja kulttuuri vaikuttavat siis siihen, millaiset ovat isovanhempien mahdollisuudet osallistua lastenlasten elämään ja kuinka läheisiä he ovat. (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2020, 140–141.)

Muuttoliikkeellä on omat vaikutuksensa isovanhemmuuteen. Vanhemmat muuttavat opiskelu ja työn perässä. Etäisyydet vaikuttavat siihen, kuinka usein sukupolvilla on mahdollisuuksia tavata toisiansa. (Pietilä & Ojala 2022, 99.) Isovanhemmat asuvatkin nykyään useimmiten melko kaukana lapsenlapsistaan (Nikander & Pietiläinen 2021). Välimatka ei kuitenkaan ole enää este isovanhemmuudelle.

Tietotekniikka tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia, ja helpottaa näin isovanhemman ja lapsenlapsen välistä yhteydenpitoa. (Arber & Timonen 2012, 251; Pietilä & Ojala 2022, 99.)

Niin perhekäsitys kuin sen myötä isovanhemmuus, on muuttunut ajan mukana. Avioerot ovat lisääntyneet ja myös isovanhemmat asuvat yhä useammin eri osoitteissa. Isovanhempien uudet kumppanit tuovat tullessaan uudenlaista isovanhemmuutta niin, että lapsella voi olla jopa kahdeksan isovanhempaa. (Nikander & Pietiläinen 2021; Arber & Timonen 2012, 250.) Pitcher (2009, 66.) adoptiovanhempien isovanhemmuuteen liittyvässä tutkimuksessa tuodaan esiin isovanhemmuus, joka ei rakennu biologisesta suhteesta käsin. Tutkimuksen mukaan sukulaissuhteet syntyvät myös pitkäaikaisen ihmisuhteiden ja jatkuvuuden tunteiden kautta.

4.2 Perhehoitaja isovanhempiana

Onko perhehoitaja sijaisvanhempi-isovanhempi, perhehoitaja isovanhempi vai isovanhempi? Tähän työhön en onnistunut löytämään tutkimuksia sijaisvanhemmasta isovanhempiana heille sijoitettuna olleiden lasten lapsille. Perhehoitaja isovanhemmasta käsitelläänkin tässä ilman biologista sidettä syntyneiden isovanhemmouden teorioiden valossa. Rotkirch, Söderling & Fågel (2010, 7) toteavat, että isovanhempien merkitys tulisi huomioida perhepoliittisessa päätöksenteossa. Tässä yhteydessä tulisi huomioida myös sosiaalinen isovanhemmuus, ilman biologisia siteitä. Myös Arber ja Timonen (2012, 261) nostavat esiin uudenlaiset tavat olla isovanhempi, kuten ”mummipuoli ja ukkipuoli”. Vaikka tällaiset isovanhemmouden muodot ovat nykyään yleisiä, ovat ne hyvin vähän ymmärrettyjä.

Tutkimusten mukaan myös nuoret itse kokevat pitkään jatkuneet ihmisuhteet, kuten suhteet sijaisvanhempiin, tärkeäksi voimavaraksi vanhemmaksi tullessa. Suhteet voivat korvata poissaolevia isovanhempia ja tukevat niin kasvatuksessa kuin perhe-elämässä. Toisaalta tämä saattaa nostaa pintaan myös surun yhteyden kuihtumisesta omiin vanhempiin ja sukuun. (Groop 2021, 260.)

Vaikka suoraan kokemuksia perhehoitajan isovanhemmudesta liittyviä tutkimuksia ei ollut löydettävissä, on ei-biologista isovanhemmasta koskevaa tutkimusta esimerkiksi adoption tai ”lapsipuoliin”, kuten puolison lasten kautta syntyneestä isovanhemmudesta. Mm. Tanskasen, Danielsbackan ja Rotkirchin (2020) tekemän, kansainvälisiin kyselytutkimuksiin perustuvan tutkimuksen mukaan isovanhemmat panostavat enemmän biologisiin lapsenlapsiin kuin lapsipuoliin. Adoptoitujen ja biologisten lastenlasten välillä eroa ei juurikaan ollut, vaan isovanhemmat investoivat molempiin kutakuinkin samalla tavalla. Tutkimus nostaakin esiin psykologisen motivaation ja kiintymyssuhteen merkityksen. (Tanskanen, Danielsbacka & Rotkirch 2020.)

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen, jota isovanhemmuus on, ei tarvitsekaan kuulua vain omien lasten ja lastenlasten välisiin suhteisiin. Lapsen näkökulmasta tarpeen tulla kuuluksi ja nähdäksi omana itsenään voi täyttää muukin lähisuhde. Tällainen merkityksellinen suhde voi kantaa jopa läpi elämän, jolloin voidaan puhua korvaavasta vanhemmuudesta. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen merkitys on huomattu myös mm. päiväkodeissa, joissa saattaa vierailta ulkopuolisia isovanhempia, ”mummuja ja pappoja”. Näin kosketuksen edellisten sukupolvien maailmaan saavat myös lapset, joilla ei ole isovanhempia. (Kumpula 2010, 76.)

Vaikka perhehoitajan "mummo ja ukki" rooleista ei puhutakaan, sijaishuollon pitkäaikaisten ihmisten suhteiden merkitys myöhemmässä elämässä kuitenkin tunnustetaan. Heino ja Säles (2017, 20) toteavat perhehoidon vahvuuksien löytyvän perheen arjesta. Yhdessä elettyvässä arjessa syntyvät, sekä vahvistuvat, läheiset pitkäaikaiset suhteet. Parhaimmassa tapauksessa tämä sijoituksen aikana syntynyt suhde muodostuu pysyväksi, ja lapset tulevat aikuisina sijaisperheeseen kuin mummolaan tai ukkilaan, omien lastensa kanssa. Myös Groop (2021, 260) nostaa tutkimuksessaan esiin pitkäaikaisien läheisten suhteiden merkityksen vanhemmuudessa. Vanhemmuutta saattaa varjostaa suru katkenneista suhteista omiin biologisiin vanhempisiin. Groopin mukaan sijaishuollosta itsenäistyneen nuoren tullessa itse vanhemmaksi nousevat pitkään omassa elämässä osallisina olleet ihmiset, kuten sijaisvanhemmat tai ohjaaja, tärkeäksi voimavaraksi. Vanhemmuutta tukien, nämä voivat sekä korvata poissaolevia isovanhempia, että ohjata lapsen kasvatukseen ja perhe-elämään liittyvissä asioissa.

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää, millaisia kokemuksia perhehoitajilla on isovanhemmudesta. Tarkastelun kohteena on sijaishemmuuden kautta muodostunut isovanhemmuuden rooli, jossa perhehoitaja kokee olevansa isovanhempana perheeseen sijoitettuna olleiden lasten lapsille. Tutkimuksessa nostetaan esille perhehoitajien kokemuksia yhteyden säilymisestä ja jatkumisesta perhehoidon päätyttyä.

Koska aiheesta oli löydettävissä niukasti aikaisempia tutkimuksia, tämän tutkimuksessa tavoitteena on tuottaa tietoa perhehoitajien isovanhemmudesta ja tarjota uudenlaisia näkökulmia niin perhehoitajan rooliin, kuin sijaishuollon aikana syntyneiden ihmissuhteiden merkitykseen pitkällä aikavälillä. Tutkimus avaa ja tuo näkyväksi perhehoitajien kokemuksia, näkemyksiä ja tuntemuksia tästä ilmiöstä.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiksi muotoutui:

Mitä on perhehoitajan isovanhemmuus?

Millaista tuen tarvetta perhehoitajan isovanhemmuuteen liittyy?

Millaisia odotuksia ja toiveita isovanhemmuuteen perhehoitajana liittyy?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Perhehoitoliitto

Tämä tutkimus on toteutettu yhteistyössä Perhehoitoliiton kanssa. Perhehoitoliitto on mahdollistanut tutkimuksen toteuttamisen julkaisemalla tutkimuskutsun verkkosivuillaan ja lehdessään, mikä on ollut keskeistä haastateltavien löytämisessä. Yhteistyötahona Perhehoitoliitto ei ole vaikuttanut tutkimustulosten analysointiin tai tulkintaan, vaan vastuu tutkimuksen sisällöstä ja johtopäätelmistä on sen tekijällä.

Perhehoitoliitto ry on 1983 perustettu perhehoidon asiantuntijajärjestö ja toimeksiantosuhteisten perhehoitajien etujärjestö. Liitto edistää laadukkaan perhehoidon toteutumista. Liitto tarjoaa tukea perhehoitajille ja perhehoidossa oleville lapsille, nuorille, aikuisille ja ikäihmisille. Lisäksi se neuvoo ja kouluttaa, sekä vaikuttaa ja viestii perhehoitoon liittyvissä asioissa. Perhehoitoliitto siis toimii toimeksiantosuhteisten perhehoitajien edunvalvojana, edistää perhehoitoa, sekä toimii perhehoidon valtakunnallisena asiantuntijajärjestönä. Perhehoitoliitto myös edistää ja kehittää yhteistyötä niin viranomaisten, perhehoitajan, perhehoidettavan kuin muiden toimijoiden kesken. (Perhehoitoliitto julkaisuaika tuntematon; Perhehoitoliitto 2021.)

Perhehoitoliitto kiteyttää missionsa lauseeseen ”Kaikki yhdessä perhehoidon parhaaksi”. Asiantuntijaliittona se pyrkii olemaan helposti lähestyttävä ja kaikkia perhehoitoperheitä tukeva. Sen tavoitteena on vaikuttaa niin perhehoidon laatuun kuin asemaan. Perhehoitoliittoon kuuluu 20 perhehoitajien jäsenyhdistystä, kunniajäseniä ja kumppanuusjärjestöjä. Yhdistysten jäsenmäärä on lähes 4000. Näiden yhdistysten tukeminen on yksi Perhehoitoliiton tärkeistä tehtävistä. Tuki on esimerkiksi neuvontaa ja ohjausta, vapaaehtoistoiminnan tukemista ja avustuksia mm. vapaaehtoistoimintaan, vertaistukeen tai hankkeisiin. (Perhehoitoliitto, julkaisuaika tuntematon)

Perhehoitoliitolla on myös poliittisia tavoitteita, jotta perhehoidon tehtävä olisi turvallinen perhehoitajille. Näitä tavoitteita ovat perhehoitolain uudistamisen edistäminen, perhehoitajien sosiaaliturvan parantaminen, perhehoitajien oikeus hoitovapaaseen, laadukkaan perhehoidonjärjestäminen hyvinvointialueilla sekä perhehoidon eri muotojen yhteiskehittäminen ja perhehoidon hyödyntäminen osana jälkihuoltoa. (Perhehoitoliitto, julkaisuaika tuntematon.)

6.2 Menetelmällinen toteuttaminen

Laadullinen tutkimus pyrkii ilmiön syvällisempään ymmärtämiseen, vastaamaan kysymykseen ”mistä tässä on kyse?” (Kananen 2017, 32). Laadullisella tutkimuksella voidaan tutkia arkipäivän monimuotoista sosiaalista todellisuutta silloin, kun halutaan esimerkiksi tutkia tai kehittää tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulmasta tai kun tutkijan tavoitteena on tutkia jotakin ilmiötä ihmisten kokemusten avulla. (Vilkan 2021, 11.) Pitkäranta (2014, 33, 106) toteaa laadullisen tutkimuksen tavoitteena olevan jonkin ilmiön ymmärtämisen lisäksi sen selittäminen ja tulkinta. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on teorian, käsitteistön ja aineiston välinen vuorovaikutus. Tutkimuksen teoria kehittyikin melko myöhäisessä vaiheessa tutkimusta. Tässä tutkimuksessa ilmiö on perhehoitajan isovanhemmuus, jota tutkitaan perhehoitajien kokemusten avulla.

Laadullinen tutkimus ei pyri yleistykseen kuten määrällinen tutkimus. Pohdinta siitä, mistä ilmiössä on kyse, antaa mahdollisuuden kuvailla ilmiötä hyvin sanallisessa muodossa antaen ymmärrettävän ja kokonaisvaltaisen kuvauksen. Laadullisen tutkimuksen tulokset pätevät vain tutkimuskohteen osalta, eikä niitä voida yleistää. (Kananen 2017, 32–36.)

Tämä tutkimusprosessi alkoi keväällä 2024. Tutkimussuunnitelma valmistui kesäkuussa 2024 ja haastattelukutsut julkaistiin Perhehoitoliiton sosiaalisessa mediassa ja verkkosivulla elokuussa, sekä Perhehoito-lehdessä syyskuussa. Haastattelut toteutuivat pääosin syyskuun aikana. Haastatteluaineisto litteroitiin heti kunkin haastattelun jälkeen. Myös analysointia aloitettiin tekemään jo heti litteroinnin jälkeen ja kaikki haastattelut oli analysoitu lokakuussa 2024. Tutkimuksen viimeistely tehtiin marras-joulukuussa 2024.

6.3 Tutkimusaineisto

Haastateltavat löytyivät Perhehoitoliiton eri kanavia hyödyntäen. Perhehoitoliitto julkaisi haastattelukutsun (liite 1.) elokuussa 2024 verkkosivujensa ajankohtaisissa tiedotteissa sekä somekanavilla. Syyskuussa 2024 haastattelukutsu julkaistiin myös Perhehoitoliiton Perhehoito-lehdessä. Haastateltavat ottivat itse yhteyttä tutkimuksen tekijään sähköpostitse ja ennen haastattelun toteuttamista heille lähetettiin luettavaksi sekä tietosuojaseloste, että suostumuslomake. Haastateltavilta ei kysytty muita taustatietoja ennen haastattelutilannetta. Perhehoitajat valikoituivat haastateltaviksi ilmoittautumisjärjestyksessä.

Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä viittä perhehoitajaa, joista yksi oli perhehoitaja pariskunta. Lisäksi yhdessä haastattelussa kuuntelijan roolissa oli mukana myös toinen isovanhempi. Haastattelut kestivät yhteensä 4 tuntia 8 minuuttia. Litteroituna haastattelut tuottivat 119 sivua.

Haastattelun alussa kysytyistä taustatiedoista kävi ilmi, että haastateltavia perhehoitajia yhdisti pitkä kokemus perhehoitajuudesta: neljä heistä oli toiminut perhehoitajana yli 20 vuotta ja yksi yli 10 vuotta. Isovanhemmuuden osalta yhdelle haastateltavista rooli oli melko tuore, osalla taas lapsenlapsiakin oli jo useita.

6.4 Teemahaastattelu

Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmistä haastattelu on yksi yleisimpiä. Haastattelulla voidaan selvittää tutkittavaan asiaan liittyvää ajattelua, kokemuksia ja motivaatiota. Haastattelun suurin etu on sen joustavuus, sillä siinä kysymykset voidaan toistaa, esittää tilanteeseen sopivassa järjestyksessä, sekä mm selventää sanamuotoja. Haastattelun muodoista teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumuoto, jossa teemat ovat etukäteen valittuja. Ennen teemojen muodostamista tutkijan on perehdyttävä hyvin tutkimusaiheeseen, mutta osittain myös luotettava omaan intuition siinä, mitä olisi hyvä kysyä. Koska käytännössä haastattelu harvoin kulkee suunnitellussa järjestyksessä, jolloin teemaluettelon tehtävänä on varmistaa, että kaikki aihealueet tulevat haastattelussa käytyä läpi. (Pitkäranta 2014, 90–92; Eskola, Lähti & Vastamäki 2018, 27–43.)

Teemahaastattelu on tietystä teemasta keskustelua, jossa haastattelija ”keskusteluttaa” haastateltavaa. Tämä keskustelu etenee haastateltavan ehdoilla. Haastateltava kertoo tutkittavasta ilmiöstä vapaasti tutkijan ohjatessa haastattelua pitämällä keskustelun aihepiirissä ja tekemällä tarkentavia

kysymyksiä. Keskustelun kautta tutkija oppii ymmärtämään ilmiötä. Analysointi tapahtuu mahdollisimman pian aineiston keräämisen jälkeen, jotta tutkijan ymmärrys ilmiöstä kasvaisi saadun tiedon myötä. (Kananen 2017, 95–97.)

Koska tutkimus käsittelee aihetta, josta suoraan ei ollut löydettävissä aiempia tutkimuksia soveltui teemahaastattelu hyvin aineistonkeruu menetelmäksi. Teemahaastattelussa haastateltavat saivat tuottaa puhetta vapaasti, mutta puolistrukturoidut kysymyksen antoivat tutkimukselle selkeämmät rajat, jolloin haastattelijana pystyin pitämään keskustelun näkökulman perhehoitajuudesta käsin nousevassa isovanhemmuudessa. Vaihtoehtoisesti aineiston keruussa olisi voinut käyttää avointa haastattelua, joka olisi saattanut tuottaa enemmän uusia ja yllättäviäkin näkökulmia. Se olisi kuitenkin voinut viedä haastattelun kauas ydinkysymyksestä ja näin vaikeuttaa analysointia. Koska aiheesta tiedetään vähän, olisi taas esimerkiksi kirjallisten kertomusten keräämisessä saattanut muodostua haasteeksi riittävän aineiston kokoon saaminen.

Perhehoitajien teemahaastatteluun kysymykset valikoituivat tutkimuskysymysten ja perhehoitajuutta, jälkihuoltoa ja isovanhemmuutta käsittelevän teoria pohjalta. Teemahaastattelun keskustelua varten kirjatut teemoihin liittyvä runko apukysymyksineen löytyy tämän raportin liitteistä. (Liite 2). Koska tutkimuksessa selvitetään perhehoitajien kokemuksia, olisi tutkimusaineiston keruuseen voinut hyödyntää myös vapaamuotoista kirjoitus- tai kerronta pyyntöä. Tutkijana kuitenkin koin, että haastattelun nopeammaksi tavaksi kerätä aineistoa.

Tutkimukseen osallistuneiden viiden perhehoitaja isovanhemman haastattelut toteutettiin etäyhteyksin haastateltavan joustavuuden ja helppouden vuoksi. Koska haastattelukutsu oli julkaistu valtakunnallisesti, saattoivat haastateltavat olla mistä päin Suomea tahansa, kasvokkain tapahtuvan haastattelun toteutus ei olisi ollut mahdollista eikä tarkoituksenmukaista tutkimuksen antamissa rajoissa. Haastattelija oli haastatellessaan tilassa, jossa ei ollut muita ulkopuolisia, eikä mahdollisuutta kuulla haastattelua, jolloin pystyttiin turvaamaan haastateltavien anonymiteetti haastattelutilanteessa.

6.5 Aineiston analysointi

Aineiston litterointi eli puhtaaksi kirjoittaminen tehtiin jokaisen haastattelun jälkeen. Litterointi on tehty sanatarkkana litterointina. Kanasen (2017, 137) mukaan sanatarkkaa litteroinnin tasoa käytetään harvemmin, mutta se mahdollistaa kuvauksen käyttöä lopullisessa raportissa sitaattina. Tämän tutkimuksen teemahaastattelut litteroitiin hyödyntämällä apuna Teamsin omaa litterointi ohjelmaa, jonka lisäksi jokainen haastattelu käytiin läpi käsin. Litterointi tehtiin sanatarkasti, sillä haastateltavat käyttivät paljon huumoria, ilmeitä, eleitä, äänenpainoja ja esittivät vuoropuhelua. Nämä on siis huomioitu litteroinnissa kirjaamalla mm. tilannetta ilmentävät ilmeet, äänenpainot taukoineen ja naurahdukset. Sanatarkkaa kuvausta on hyödynnetty tässä raportissa sitaatteina kuvaamaan perhehoitajien ajatuksia tarkemmin. Suorat lainaukset havainnollistavat perhehoitajien isovanhemmuuteen liittyviä ajatuksia ja kokemuksia.

Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteella. Aineistolähtöisessä eli induktiivisessa lähestymistavassa lähdetään liikkeelle aineistosta. Aineistolähtöinen toimintatapa soveltuu hy-

vin vähän tutkittujen tai tunnettujen tai kompleksisten ilmiöiden tarkasteluun. (Vilka 2021, 29.) Hakalan (2014, 97) mukaan sisällönanalyysin avulla ei päästä varsinaiseen analyysiin, sillä se tuottaa ennemminkin pelkkiä luokitteluja. Mielestäni se sopii kuitenkin tähän tutkimukseen, jonka tarkoitus oli syventää ymmärrystä perhehoitaja isovanhemman roolista, ei varsinaisesti tuottaa analysoinnin kautta tuloksia, etenkin kun otos on kohtuullisen pieni. Lisäksi kyseessä on aihe, josta ei ole valmiita teorioita, jolloin aineistolähtöinen menetelmä sopii hyvin tukemaan uusien näkökulmien esiin nostamista. Koska tutkimuksessa kartoitettiin kokemuksia, olisi analysointi menetelmänä esimerkiksi fenomenologis-hermeneuttinen analyysi ollut myös toimiva, mutta tutkijana koin sen metodologisesti haastavammaksi.

Aineiston analysointi on aloitettu lukemalla aineiston läpi useita kertoja. Näin on saatu kokonaiskuva aineiston sisällöstä. Aineistosta toistuvat teemat merkittiin tekstiin värikoodaamalla, esimerkiksi punainen: konkreettinen käytännön toiminta, keltainen: perhehoitajan tukeen liittyvät asiat. Näin aineiston visuaalinen selkeys helpotti havaitsemaan niin keskeisiä teemoja, sekä kuinka usein nämä nousivat esiin, jo ennen pelkistämistä. Värikoodauksen avulla yksittäiset ilmaukset pelkistämättömästä tekstistä löytyivät helpommin myös suoriksi lainauksiksi raporttiin. Myös pelkistämisessä on hyödynnetty värikoodausta helpottamaan ryhmittelyä. Pelkistämisen jälkeen aineisto luokiteltiin sisällön samankaltaisuuksien perusteella.

Seuraavassa esimerkissä alkuperäistekstin analysoinnista (Taulukko 1.) esitetyt yläluokat ja vastaavat kysymykseen mitä on isovanhemmuus perhehoitajana. Esimerkissä perhehoitajan isovanhemmuudesta näkyy kaksi yläluokkaa: Isovanhemman roolin määrittely ja konkreettinen käytännön apu. Roolin määrittelyssä perhehoitaja pohtii omaa rooliaan ja merkitystään isovanhempana, mutta roolia määrittelee myös sijoitettuna olleen lapsen halu antaa rooli sijaisvanhemmalle. Rooli nähdään myös jatkumona perhehoitajuudelle. Käytännön apu taas tulee konkreettisista teoista, kuten vaatteiden hankkiminen ja säännöllisen avun tarjoaminen, jotka tuovat näkyväksi perhehoitajan roolia lapsenlapsen elämässä.

Alkuperäisilmaus	Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka
"No varmaan mun mielestä ihan ensimmäisenä se pohdinta, että olenko mä edes isovanhempi. Mikä mun, onko mulla mitään roolia näiden lasten elämässä?"	Perhehoitajan omaan rooliin ja merkitykseen liittyvä pohdinta	Oman roolin pohdinta	Roolin määrittely
"Ja mä oon kysynyt ihan suoraan ja me on avoimesti se keskusteltu, että mikä mun rooli "	Roolista keskustelu, sijoitettujen lasten tekemä roolin määrittely	Perhehoitajan roolin määrittely yhdessä	
"ja mä oon kertonut, että mä haluan olla lasten elämässä mukana ja ja haluan auttaa."	Perhehoitajan oma halu olla lastenlasten elämässä mukana	Halu suhteen jatkumiseen	
"Ja haluan auttaa."	Oma halu tarjota apua	Halu auttaa	
"Ja hän on ottanut sen avun vastaan sitten."	Sijoitettuna olleen lapsen halu ottaa apua vastaan	Avun vastaan ottaminen	
"Ja mun apu on varmaan silleen, että mä oon hommannut tietenkin kirpputorilta vauvanvaatteita ja jos on vaik vaippapaketit tarjouksella, niin voin sanoa, että onko vaikka sen tarve, että mä voin ostaa samalla kun mä meen kauppaan..."	Antaa taloudellista apua lapsiperheelle, kuten vauvanvaatteet tai vaipat	Käytännön taloudellinen apu	Konkreettinen apu
"ja sitten esimerkiksi viikoittain käyn auttamassa."	On arjessa apuna säännöllisesti	Käytännön arjen apu	

Taulukko 1. Esimerkki alkuperäistekstin analysoinnista

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Perhehoitajan isovanhemmuus – mitä se on?

Haastateltavien vastaukset kysymykseen perhehoitajan isovanhemmuuden määrittelystä ja roolista ilmensivät perhehoitajan isovanhemmuuden moniulotteisuutta. Teemoiksi nousivat roolin määrittely, konkreettinen apu, henkilökohtainen merkitys, sekä isovanhemmuuteen liittyvät haasteet. Lisäksi haastateltavat nostivat esiin omiin resursseihin liittyvät asiat sekä isovanhemmuuden merkityksen omalle hyvinvoinnille.

Roolin määrittelystä keskusteltaessa haastateltavat toivat esiin kokevansa perhehoitajan isovanhemman roolin luonnollisena jatkumona sijaisvanhemmuudelle. Koska perhehoitajat kokivat olevansa sijoitettuna olleelle lapselle vanhempia, eivätkä sijaisvanhempia, isovanhemmuus tuntui pääosin itsestään selvyydeltä isovanhemmalle itselleen. Haastatteluissa kävi ilmi, että käytännössä isovanhemmuudella biologisten lastenlasten ja sijoitettujen lasten lasten välillä ei juurikaan koettu olevan eroa monellakaan tasolla: he kaikki ovat lapsenlapsia ja kuuluvat osaksi perhettä.

”Että mä en ole niinkun ollut suhteessa mulle sijoitettuihin lapsiin tai nuoriin myöskään niin kun perhehoitaja. Vaan niinku vanhempi. Niin se vaan on luonnollinen jatkumo silleen, että mä en ole ajatellut edes sitä.”

”Ja että arjessa arkisessa elämässä ei edes huomaa, että onko ne niinku sijoitetun lapsen lapsii, että kyllä ne siinä menee ihan lastenlapsena muiden joukossa.”

”Mutta sitten se, että kun näistä lapsista on tullut itsestä vanhempia, niin meillä ainakin se rooli on ollut niin heti selkeätä, että vähän niinku sellainen jatkumo siihen. Että niin kun rahan tulo loppuu, niin ei se rakkaus mihinkään loppu.”

Isovanhemmuuden roolin syntyminen edellytykseksi koettiin sijoitettuna olleen lapsen ja sijaisvanhemman välille perhehoidossa syntynyt tunneside ja sijoitetun lapsen halu yhteyden jatkumiselle. Haastatteluista kävi ilmi, että lapset olivat tulleet perhehoitoon hyvin eri ikäisinä, vauvasta 17-vuotiaaseen. Kiintymyssuhde perustui osassa perheistä siis pitkälle yhteiselle historialle, osassa hyvinkin lyhyelle. Haastatteluista oli kuitenkin löydettävissä kokemuksia siitä, että sijoitetun lapsen vanhemmuus ja perhehoitajan isovanhemmuus näyttäytyivät luonnollisempana, kun perhehoidossa eletty yhteinen aika oli pidempi. Aina vahvaa suhdetta ei kuitenkaan synny, yhdessä eletyn arjen pituudesta riippumatta. Eräs haastateltavista nosti esiin, ettei vahvaa suhdetta ja tunnesidettä kaikkien kanssa synny, vaan joskus yhteys voi katketa itsenäistymisen jälkeen. Vaikka isovanhemmuuden nähtiin syntyvän perhehoitajan omasta halusta olla isovanhempi, nähtiin se vahvasti myös annettuna roolina: suhde syntyy vanhemman, eli perheeseen sijoitettuna olleen lapsen halusta antaa isovanhemman rooli sijaisvanhemmalle.

”Kun biolasten, niin se on vanhempana ollaan aina, niin tässä ollaan vähän tälleen niinku armosta tavallaan vähän kuitenkin. Että se semmoinen tota ero, se siis heidän puolelta.”

”Jos ei se meiltä pois muuttanut lapsi halua meitä isovanhemmiksi omalle lapselleen niin hän ei vaan sitten halua, eikä se ei niinku... ei me voida sitä roolia lähteä rakentamaan, jos ei se lähde sieltä lapsen tasolta.”

”Tässä erottuu myös selvästi just tää lapsi, joka on sitten taas tullut vauvana mulle. Niin että miten oli jotenkin mahtavaa nähdä miten niinku luonnostaa hän, kun hänestä tuli äiti, niin miten hän oli ihan samalla viivalla kuin biologiset lapset sitten taas siinä, että se tuli sieltä semmoisena, että että koskaan hänen kohdallaan ei ollut kyllä huolen häivää mistään mistään asiasta. Että hän oli maailman, ja on yhä maailman silleen luonnikkain äiti jollain lailla, että se tulee semmoinen... (mieltii) lämpö ja rakkaus sieltä ja semmoinen niinku jotenkin empatian kautta se suhde siihen lapseen. Kun monella on ollut semmoista, että on joutunut opettamaan sitä, että asetuppa tän vauvan nahkoihin nyt.”

Isovanhemman rooliin liittyi myös sijoitettuna olleen lapsen tekemä määrittely perhehoitajan roolista. Useimmat haastateltavat kertoivat, että omasta roolista oli keskusteltu yhdessä. Sijoitettujen lasten tapa tehdä roolia näkyväksi, kuten kutsua perhehoitaja isovanhempia isovanhemmuteen viit-
taavilla nimillä, koettiin tärkeäksi.

”...elikkä ne samat samalla nimillä mitä me ollaan toisellekin lastenlapsille ja muille niin niin sekin oli yksi semmoinen sellainen kiva ja lämmin asia ja ja semmoinen luvan antaminen taas siihen isovanhemmuteen, että se on hassu, mä en tiedä kuulostaako se miltä kenen korviin mut, niinku sunkin korviin vaikka se, että isovanhemaksi luvan antaminen että että että niinku... se vaikuttaa siihen rooliin aika paljon niinku.”

Vaikka isovanhemmuus koettiin pääsääntöisesti luonnollisena jatkumona, oli oman rooli löyty-
misessä, määrittelyssä ja rooliin liittyvissä tunteissa haasteensakin. Kolme haastateltavista nosti esiin oman roolin kyseenalaistamisen. Siihen liittyi niin isovanhemman omaa roolin ja merkityksen pohdinta, sekä kokemus perheeseen sijoitettuna olleen lapsen omasta pohdinnasta ja roolin määrittelystä. Roolia oli määritelty myös yhdessä sijoitetun lapsen kanssa keskustellen.

”Ja myös ehkä lapset kyseenalaistaa sitä, että oot sä sitten meidän lasten mummokin. Et se ei ole niin itsestäänselvyys se meidän jatkumo, mitä on ehkä mun biologisten lasten suhteessa. Mun mielestä itsestäänselvyys, mutta ehkä niinku yhteiskunnallisesti tai mun mun näiden lasten niin ei.”

”Mutta se, toivottavasti sitä semmost punnitsemista tulisi vähemmän. Että että niinku tulisi semmoista luottamusta, että että joo, että te kuulutte tähän ja saatte olla ihan ihan omana itsenäni, että ei tarvitse mitään yrittää eikä kenenkään pönkittää. Ja ja tietysti sekin olis hyvä, että jos ei meillä tulis semmosia tunteita, että täytyis olla. Että voitaisiin olla ihan luonnollisia, ettei tarvitsisi sitä asiaa muistaa, että meitä varmaan arvioida nyt, millä tavalla me kohtelemme lapsia tai ollaan. Että et se olis ihan luonnollista. Että en tiedä johtuuko se heist sitten, vai onko se meidän oma asenne, mut...(jää pohtimaan)”

"No varmaan mun mielestä ihan ensimmäisenä se pohdinta, että olenko mä edes isovanhempi? Mikä mun, onko mulla mitään roolia näiden lasten elämässä? Ja ja mä oon kysynyt ihan suoraan ja me on avoimesti se keskusteltu, että mikä mun rooli ja mä oon kertonut että mä haluan olla lasten elämässä mukana ja haluan auttaa."

Oman roolin määrittelyyn liittyi myös suhde perhehoitajalle sijoitettuna olleen lapsen biologisiin vanhempiin. Sijoitettuna olleiden lasten omilla lapsilla isovanhempia voi olla useita, sillä heidän vanhemmillaan on niin biologiset vanhemmat, kuin läheiseksi tulleet sijaisvanhemmat. Haastatteluisissa pohdittiin myös näiden isovanhempien keskinäistä suhdetta. Pääsääntöisesti suhde biologisiin isovanhempiin nähtiin luontevana, eikä suhteeseen liittynyt erityisiä haasteita. Eräs haastateltava kertoi biologisen ukin viettävän joulujakin heillä. Useampi haastateltava toi kuitenkin esiin suhteeseen liittyvän hienovaraisuuden ja varovaisuuden etenkin yhteisissä tilaisuuksissa, kuten lastenlasten syntymäpäivillä. Sijaisvanhemmat nostivat esiin pyrkimyksen pois kilpailuasetelmasta: he eivät vie biovanhemman paikkaa vaan täydentävät tätä.

"Ehkä niinku mä ajattelen, että pitää olla aika hienovarainen. Kun mä oon tietenkkin ollut ristiäisissä ja muissa lasten, että että mä en... että niillä vanhemmilla ei tule, niinku hänen biologisilla isovanhemmilla, ei tule sellainen olo että mä, kun mä oon kuitenkin jo heidät niinku tietyllä tavalla kertaalleen niinku korvannut, tai miten sen nyt sanos.. Että mä yritän olla aina hirveän hienovarainen, että mä en millään tavalla niinku sitten... että he eivät koe, että mä taas yritän viedä heidän asemaansa tai heidän roolia. Että että juuri tätä niinku olla silleen että "tässä yhdessä ja ja ihanaa, että me saadaan olla" ja niinku. Jos saat kiinni mitä tarkoitan että...? (jää miettimään)"

Käytännön arjessa perhehoitajan isovanhemmuus koettiin samanlaiseksi kuin isovanhemmuus yleensäkin. Käytännön apu oli vanhempien tukemista, kyläilyä ja yhdessä oloa, lastenlasten kanssa leikkimistä, hoitoapua sekä taloudellista apua. Yhteydenpito oli säännöllistä, osalla useita kertoja viikossa, osalla harvempaa. Lastenlapsille halutaan antaa aikaa, heidän kanssaan ulkoillaan, käydään uimassa, kootaan palapelejä, luetaan kirjoja ja leikitään. Lapsenlapset kyläilivät isovanhemmilla ja isovanhemman koti toimi useimmilla myös yhteisenä tapaamispaikkana, jonne kaikki lapset, niin biologiset kuin perheeseen sijoitettuna olleet lapset perheineen, kokoontuivat tapaamaan toisiaan. Kaikki haastateltavat nostivat esiin perhejuhlat, joita vietettiin yhdessä. Yhdessä olo koettiin tärkeäksi. Isovanhemmat saattoivat myös tukea esimerkiksi erilasten juhlien järjestämistä rahallisesti, käytännön järjestelyissä tai tarjota mahdollisuuden juhlan järjestämiseen kotonaan. Isovanhemmuuden roolin merkityksellisyys näkyi niin häissä, ristiäisissä kuin syntymäpäivillä.

"Mulle on tosi tärkeätä antaa lapsille aikaa. Ja olla yhdessä heidän kans siis silleen, että kun ne esimerkiksi tulee tänne, ettei ne ole vaan täällä jotenkin niinku olemassa, vaan että ne oikeasti tuntee olevansa hyväksytyjä ja ja tulevansa tänne niinku mummolaan."

"Eli sitten usein ne voi sopia vaan silleen, että kun joku tulee tänne, niin sitten ne tulee muitakin, että serkukset saa keskenään sitten hengailta. Niin ja käyvät ehkä uimahallissa ja muuta, mutta että sitä kautta niinku tää mummola meininki on vähän niinku sitäkin, että on tukikohta."

”Meidän niinku muutkin lapset ovat ottaneet heidät, että kyllä heidät kutsutaan aina... Heidät kutsutaan tota noin niin aina niinku jokaisen synttäreiden ja joulutkin he ovat aina meillä, vaikka he käy molemmissa puolissa.”

Käytännössä isovanhemman rooliin liittyi lapsiperheen tukemista monin eri tavoin. Lähes kaikista haastatteluista nousi esiin yhteydenpidon tiivistyminen vanhemmuuden myötä. Yhteydenpito koettiin luonnolliseksi. Haastateltavat kokivat olleensa vanhemmaksi tulevalle tukena niin odotusaikana, kuin lapsen syntymän jälkeen, mutta tuen määrä ja tapa vaihteli: jotkut vanhemmista hakivat isovanhemmista vahvaa tukea, joillekin luonnollista odotusajasta yhdessä iloitsemista ja myötäelämistä, mutta joukosta löytyi myös heitä, jotka olivat kertoneet perhehoitajalle vanhemmaksi tulosta vasta raskausajan loppupuolella. Elämän kriiseissä, kuten lapsenlapsen sairastuessa, perhehoitajat kokivat usein olevansa ”se ensimmäinen”, jolta apua ja tukea kysytään. Kriisin kohdatessa perhehoitajan rooli tukijana saattoi olla hyvinkin suuri.

Lapsenlapsen liittyvä taloudellisen tuen määrä vaihteli haastateltavien kesken. Osa perhehoitaja isovanhemmista tuki perhettä rahallisesti enemmän, esimerkiksi hankkimalla vauvantarvikkeita. Pääsääntöisesti taloudellinen tuki oli kuitenkin pientä. Osa perhehoitaja isovanhemmista antoi myös kodinhoito ja lastenhoitoapua perheille.

”Ja mun apu on varmaan silleen että mä oon hommannut tietenkin kirpputorilta vauvanvaatteita ja jos on vaik vaippapaketit tarjouksella, niin voin sanoa että onko vaikka en tarve että mä voin ostaa samalla kun mä meen kauppaan.”

Haastatteluista nousi myös kokemuksia käytännön apuun liittyvistä haasteista, etenkin perheen suuresta koosta johtuvaan resurssien riittämättömyyteen. Osa isovanhemmista toimi edelleen perhehoitajina ja perheessä asui useita sijoitettuja lapsia, jolloin aika ja resurssit ei isovanhemman roolista käsin hoitoapuna ololle riitä, sillä perheessä vielä asuvat lapset asetettiin etusijalle. Perheen suuren koon vuoksi myös käytännön asiat, kuten tilan ahtaus aiheutti luonnollista rajanvetoa vaikkapa lastenlasten yö kyläilylle. Toisaalta löytyi myös kokemuksia siitä, ettei hoitoavulle ollut tarvetta.

”Se mikä mihin tää ehkä on vaikuttanut on se, että mä en ole semmoinen käytettävissä oleva mummola mihin voi tuoda lapsia hoitoon milloin vaan. Se on varmaan semmoinen asia, joka liittyy sillä lailla tähän sijaisvanhemmuus kuvioon, että jos mulla olisi vaan mun biologiset lapset ja heidän lapsensa, niin mullahan olisi niin kuin aikaa ihan eri tavalla. Nyt meillä on niinku viikonloput yksinkertaisesti niin täynnä, kun perheessä asuu myöskin lapsia.”

”Ja kun jotenkin sitten kuitenkin me ollaan rajattu lapsille se, että että niin tota tää meidän porukka täällä on se ykkösporukka. Näistä meidän pitää huolehtia, on ne tukilapsia tai sijoitettuja lapsia, niin tää on se juttu mikä on meille ja sitten kaikki muu sellainen ulkopuolinen, niin se tulee jos se on mahdollista tulla siihen.”

Isovanhemmuus koettiin merkitykselliseksi ja sen koettiin tuovan iloa. Ilo nousi etenkin lastenlasten kehittämisestä, uusien taitojen oppimisesta sekä perhehoitajan kokemuksesta, että niin lapsenlapset, kuin heidän vanhempansa, pitävät perhehoitajan isovanhemmuutta tärkeänä.

”No kyllä mä koin sen niinku hirmu ilona, kun pikkupojat on tosi riemuissaan kun mä menen sinne ja ne on ihan selvästi niinku ilahtuneita. Ja kyllä mulle antaa sekin että Aila (nimi muutettu) sanoo että ”kiitos kun sä tulit ja kiitos kun sä auttelit” ja on ilahtuneita siitä ja ja on ehkä ylpeäkin siitä, että että vaikka mä en ole hänelle niinku sukulainen, niin että mä kuitenkin haluan auttaa.”

”Se lisää mun hyvinvointia, kun mä nään näitä lapsia ja saan olla heidän kanssaan ja ja ennen kaikkea ne kirkkaat silmät, jotka kertoo siitä että mummi [nimi vaihdettu], niin siis sellainen niinku, että mä oon jollekin pienelle tärkeä. Mä oon sille jotain pikkuisen enemmän, niin tota se on mulle, lisää kyllä mun hyvinvointia.”

Jokaisesta haastattelusta nousi esiin kiitollisuus, ylpeys ja helpotuksen tunne perheeseen sijoitettuna olleen lapsen pärjäämisestä vanhempana ja elämässä. Haastateltavat puhuivat myös ilosta huomata, kuinka sijaisperheen arvomaailma toteutui ainakin osin myös sijoitetun lapsen itsenäisessä elämässä. Vaikka haastatteluista nousi esiin huolia vanhemmuuden puutteista ja haasteita, osattiin näistäkin perheistä huomata onnistumisen kohdat. Sijoitettujen lasten selviytyminen vanhempina ja esimerkiksi rohkeus pyytää apua, lisäsivät myös sijaisvanhemman omaa onnistumisen kokemusta vanhempana.

”Semmoinen niinku helpotuksen huokaisu kyllä oli, koska me ei oltaisi uskottu, että tää poika suoriutuu tuosta isän roolista niin hyvin. Kyllä se on. Ja me ollaan kyllä hänellä sanottu ja niinku sitä, et et kuin niinku hienosti sä hoidat ja ihanaa ja ja sitten lapsenlapsellekin niinku sanottu, että no kyllä sun isi osaa ja tämmöistä näin. Että sitä semmoista itsetunnon vahvistusta sitten sinne.”

”Ja mä oon niinku todella otettu siitä että hän voi soittaa mulle, että ”mun palaa pinna, että voitko tulla auttamaan”. ”

”Ja vaikka me ei varmaan ihan kauheasti oikeasti voida vaikuttaa niiden lapsen kasvuun ja ja kehitykseen, niin silti ollaan niinku kiitollisia siitä, että ehkä jotain meidän tehdystä työstä on mennyt kuitenkin oikein.”

Ilon aiheet lapsenlapsista ja heidän vanhemmistaan olivat omaa hyvinvointia lisääviä elementtejä, mutta toisaalta perhehoitojaan isovanhemmuuteen liittyi myös riittämättömyyden tunnetta ja tietoista rajanvetoa. Riittämättömyyden tunne nousi esiin erityisesti kahden haastateltavan isovanhemman kohdalla esiin. Riittämättömyyden tunne liittyi pääosin aikaan: perheessä asui edelleen sijoitettuja lapsia, jolloin aikaa ja resursseja lapsenlapsille oli rajallisesti käytössä. Riittämättömyyden tunnetta lisäsi myös perheen suuri koko, ja ajatus tulevaisuudessa sekä omien voimavarojen riittämisestä, lastenlasten määrän mahdollisesti kasvaessa entisestään nyt vielä kotona asuvien sijoitettujen lasten perustaessa perhettä.

”No ehkä vähän just ehkä sitten se pelko, että että just omat rahkeet ei riitäkkään auttaa niin paljon kuin tarviis.”

Perhehoitajan, ja myös perhehoitaja isovanhemman, jaksamisen edellytyksenä pidettiin ajankäyttöllisen ja omiin vapaisiin liittyvä rajanveto. Liki jokainen haastateltava nosti esiin omien vapaapäivien merkityksen. Näistä pyrittiin pitämään kiinni.

”Mutta mä oon ottanut aika rajat, että silloin kun mulla on itsellä niin sanotusti vapaaviikonloppu, niin en mä niin kiltti ole, että mä sitä lahjoitan pikkupojille ja heidän perheelle. Että pitää pitää huoli omasta jaksamisesta.”

”Jaksamisen suhteen niin tuota mun mielestä ei ole mitään vaikutusta, koska me ollaan tehty ihan selkeästi se rajaus, että silloin kun ei onnistu, niin silloin ei onnistu ja ja kaikki niinku... Jos kysytään esimerkiksi, saako tulla viikonlopuksi, niin kyllä me se viikonloppu katsotaan aika tarkkaan, että niin tota mitä sinä viikonloppuna on ja mahtuuko ne tähän ja ja onko mahdollista.”

Jokaisessa haastattelussa nousi esiin perheeseen sijoitettuna olleen lapsen ja perhehoitajan välisen suhteen syventyminen perheen perustamisen ja isovanhemman roolin saamisen myötä. Suhteen koettiin lähentyneen ja vahvistuneen. Isovanhemmat kokivat, että heidän ja lapsenlapsen vanhemman välinen luottamus ja avoimuus oli lisääntynyt. Toisaalta suhde vaati myös tasapainottelua ja hienotunteisuutta. Suhteen lapsenlapsiin koettiin pääsääntöisesti syntyneen luontevasti. Erityisesti koettiin ylpeyttä siitä, että perheeseen sijoitettuna olleen henkilön vanhemmuus oli lisännyt uskallusta tukeutua sijaisvanhempiin ja pyytää heiltä apua niin pienemmissä ja suuremmisakin asioissa. Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat olevansa vanhemmaksi tulleele ne ensimmäiset henkilöt, joilta apua tai tukea pyydetään. Myös arvostuksen vanhemmaksi tullutta lasta koettiin kasvaneen. Toisaalta tähän koettiin vaikuttavan myös aikuiseksi kasvamisen, ei pelkästään vanhemmaksi tuleminen.

”Niin ja sitten se se, että mekin olemme oppineet arvostamaan häntä enemmän, koska hänhän ei pitänyt mistään niinku neuvoista. Hän teki niinku hän halusi ja silloin kun hän halus... Niin semmoinen, niin. Kyllä hänestä on niinku sinä rehdimpi ja ja semmoinen vastuullisempi kuoriutunut mun mielestä.”

”Siis ei se varmaan, isovanhemmuus ei ole sitä muuttanut. Aikuisuus on muuttanut. Mutta en mä usko, että se isovanhemmuus sinänsä ole muuttanut miksikään. Lapset on tiennyt sen aina, että me ollaan täällä ja että ja ja ne ovat hirveän tyytyväisiä siitä, että ollaan isovanhemminakin mukana heidän elämässään.”

Tunnetasolla isovanhemmuus näyttäytyi monissa haastatteluista perhehoitajan kokemana vaativalta. Yhdeksi syyksi tähän nousi sijoitettuna itse olleen vanhemman varhaiset kokemukset ja niiden heijastuminen vanhemmuuteen, jolloin isovanhemmuuteen liitettiin enemmän myös ohjaavaa roolia. Suhde koettiin myös jollaintapaa monimutkaisemmaksi. Useimmat isovanhemmat toivat esiin antaneensa paljon tukea lasten vanhemmuuteen. Eräs isovanhempi kertoi joutuneensa keskustelemaan paljon lapsensa puolison kanssa lapsensa omien taustojen merkityksestä vanhemmuudelle ja esi-

merkiksi tulkitsemaan tälle lapsensa omista lähtökohdista johtuvia haasteita ja tunnereaktioita vanhemmuudessa. Toinen isovanhempi taas kertoi kokemuksestaan ohjaavana, jopa opettavana, roolina vanhemman ja lapsen välisen suhteen luomisessa ja vanhemmuuden vahvistamisessa. Vain yksi haastateltavista koki, ettei hänellä ollut missään vaiheessa ollut ohjaavaa roolia suhteessa vanhemmuuteen.

”Mutta se on käytännössä osoittanut, tunnetasolla se on niinku samaa, mutta on ollut monella tavalla... tavallaan vaativampaa sen takia, että siinä tulee niin usein näkyväksi sen oman lapsen, niinku tän lapsenlapseni vanhemman, omat vaillejäämiset silloin varhaislapsuudessa ja sitä kautta niinku se isovanhemman rooliin on tullut väkisin myös semmoista ikään kuin ohjaamista paljon.”

Perhehoitajien isovanhemmuuteen liittyi vahvasti pyrkimys tasa-arvoisuuteen. Perheeseen sijoitettuna olleet lapset perheineen nähtiin osana perhekokonaisuutta. Suhteen koettiin kuitenkin vaativan huomiota. Muutama haastateltavista nosti kuitenkin esiin kokemuksen siitä, että sijoitettujen lasten perheitä täytyy yrittää huomioida enemmän, tuoda omaa kiinnostustaan enemmän esiin, kuin biologisten lasten kohdalla. Eron koettiin johtuvan siitä, että bioperheessä isovanhemmuus on luonnollisempaa ja lapset tietävät vanhempien olevan heistä kiinnostuneita, kun taas sijoitetuille lapsille tätä joutuu enemmän osoittamaan ja vahvistamaan. Isovanhemmuus koettiin myös hieman monimutkaisemmaksi, siihen liittyi huolta lapsiperheestä ja varovaisuutta vuorovaikutussuhteessa lapsenlapsen vanhempiin.

”Vähän hienotunteisempaa. Ja semmoista että niinku osoittaa sitä, että olen kiinnostunut. Että kun taas sitten biolapset tietää, että olen kiinnostunut. Niin heillä pitäis vahvistaa.”

Isovanhemmuuteen liittyi myös huolia. Etenkin sijoitettujen lasten vanhemmuuteen liittyvä haasteet herättivät huolta, ja isovanhemmat olivat pyrkineet ohjaamaan heitä avun piiriin. Lapsenlapsen huostaanoton vaikutuksia omaan isovanhemmuuteen pohdittiin niin nykyhetken tilanteen, kuin tulevaisuuden uhkakuvan näkökulmasta: mikä on oma rooli, jos tai kun lapsenlapsi huostaanotetaan. Yksi haastateltavista kertoi joutuneensa tekemään lapsensa perheestä lastensuojeluilmoituksen, jonka seurauksena välit olivat katkenneet useammaksi vuodeksi.

”Ja tietenkin se, että jos heillä olisi sitä, kun niillä sijaislapsilla monta kertaa on, että se kulkee se vähäosaisuus niinku toiseen ja kolmannen sukupolveen, niin jos ne lapset jouduttaisiin huostaanottamaan myöskin ja sillain, niin menee että mikä rooli meillä jäisi, niin siihen varmaan, semmoiseen kohtaan tarvittaisiin paljon tukea, että se olisi tosi kipeä kohta ja siinä on ihan senkin tähden, että siinä tullaan arvioimaan sitä omaa, omaa vanhemmuutta ja sitä miten mä oon kasvattanut sitä lasta. Että jos tällöinen uhka olisi olemassa, niin se olisi aika repivä.”

Vaikka haastatteluissa tuli esiin myös kertomuksia lastenlasten huostaanotoista, ei isovanhemmuudesta noussut esiin negatiivisia tunteita, vaan ymmärrystä omaa lasta kohtaan. Lisäksi isovanhem-

mat iloitsivat siitä, että heillä on ollut mahdollisuus osallistua myös huostaanotetun lapsenlapsen elämään. Suhteen laadusta kertoi myös se, että vaikka perhehoitaja oli joutunut puuttumaan lapsiperheen elämään, suhde oli säilynyt ja kestänyt sen.

”Ulkopäin katsoo että, että onpa epäonnistunut tarina, kun hän sortui käyttämään niitä päihkeitä. Ja mä taas näen sen niinku toiselta puolelta, että että pitää ymmärtää mistä ihminen on tullut. Että ei voi verrata niinku muihin vaan siihen omaan tarinaansa, että mä niin näen sen sillä tavalla, että hän on ylittänyt kuitenkin sen, mitä mä olisi voinut ajatella, että mihin hän vanhempana kykenee ja antanut omille lapsilleen paljon enemmän. Ja se on se mitä mä sanon hänellekin.”

7.2 Perhehoitaja isovanhempien tuki ja tunnustaminen

Tuentarpeeseen liittyvistä vastauksista keskeisiksi teemoiksi nousivat vertaistuki, koulutus sekä roolin tunnustaminen perhehoidon toimijoiden osalta. Haastateltavat korostivat näiden teemojen tärkeyttä, mutta myös käytännön puutteita. Lisäksi viranomaisyhteistyö nousi vahvasti esiin erityisesti perhehoidosta itsenäistymisen ja jälkihuollon osalta.

Perhehoitajien tuen merkitys myös perhehoitajan isovanhemmuuteen nousi tärkeäksi aiheeksi. Jokaisesta haastattelusta nousi esiin tuen puute ja kokemus siitä, ettei perhehoitajan isovanhemmuuden roolista, tai ylipäätään roolista itsenäistymisen ja jälkihuollon loppumisen jälkeen, puhuta. Etenkin olisi kaivattu vertaistukea, mutta aihetta toivottiin myös käsiteltävän erilaisissa koulutuksissa. Suurimmalla osalla perhehoitajista oli omia verkostoja, joissa vertaistukea oli saatavilla. Haastateltavat nostivatkin esiin vertaistuen merkityksen etenkin heille, joilla omia verkostoja ei ollut. Vaikka isovanhemmuus rakentuu jokaisessa perheessä oman näköisekseen, etenkin oman roolin löytymiseen ja rakentamiseen vertaistuki olisi koettu hyödylliseksi. Myös haasteellisiin tilanteisiin, kuten lapsenlapsen perheen haasteisiin puuttumiseen nähtiin niin vertaistuki, koulutukset kuin työnohjauksellinen keskustelu hyvinä tukimuotoina.

”Niin voisi olla semmoinen koulutus mikä olisi niinku jälkihuollosta ja siitä mitä sitten kun jälkihuolto loppuu ja nuoret muuttaa ja miten sitä nuorta voisi tukea niinku sen jälkeen just isovanhemman roolissa. Ja siitä, että miten sitä kannattaisi keskustella ja siitä millanen rooli kannattaisi ottaa.”

”No semmoista joihinkin näköistä vertaistukea tai tukea siihen, että siihen omaan roolin löytymiseen ja ja siihen että, että se ei ole niinku muodollisesti niinku sijoitetulle lapselle on tullut lapsia, vaan se että että me jäätiin siihen isovanhemmaksi, mutta siinä oli aika vissi ero niin niin se, siihen olisi.”

”Toivoisin ainakin että ne ketä, kenellä ei lähipiirissä ole vastaavaa, että saisivat sitä vertaistukea, koska kyllä siitä niinku just nää heidän trauma taustasta johtuen nää nää semmoiset rikkinäisyyden eheyty-miset, niin ne tuo niinku niitä pintaa ja selvästi huomaa, että tietyt jutut, että miten menee se lapsen syntymään ja ja siinä sen niinku niistä tunteista tukeminen ja ja sitten niinku keskusteleminen siitä ja arvostaminen, että mihin mihin suuntaan... ja se että me ihailaan ja... Kun niiden täytyy saada sitä ihailua myöskin siitä, että he onnistuu, niin se se niinku tiedostaminen, että jos ei sitä tiedosta, niin ne ei saa sitä, niin se voi jäädä hyvinkin niinku rikkinäiseen suhde.”

Viranomaisyhteistyö ja perhehoitajan rooli niin itsenäistymisen vaiheessa, kuin jälkihuollon aikana nostattivat paljon keskustelua. Vain yksi perhehoitajista oli ollut virallisesti tukihenkilönä jälkihuollon aikana. Kenellekään perhehoitajista ei ollut tarjottu mahdollisuutta olla virallisesti sijoitetun lapsen elämässä mukana osana jälkihuoltoa. Vaikka perhehoitajat olivat itse nostaneet jälkihuollon puheeksi, oli usealla kokemus, että nuori jää vaille virallista tukea itsenäistymisvaiheessa. Haastateltavat kertoivat myös kokemuksesta, etteivät perhehoidon ympärillä olevat toimijat ymmärrä jatkumoa, eikä perhehoitajia oteta mukaan jälkihuoltoa suunniteltaessa. Haastatteluista nousi esiin esimerkiksi kertomus nuoresta, joka oli asunut perhehoitajilla vielä useita vuosia täysi-ikäistyttyään ilman, että kukaan olisi ollut asiasta kiinnostunut tai puhunut korvauksista. Toisaalta haastatteluista nousi esiin, että perhehoitajat kokevat tärkeäksi saada itsenäistyvälle nuorille myös ulkopuolista tukea, jolloin omaa roolia ei haluta virallistaa tuen saamisen varmistamiseksi. Perhehoitajat eivät olleet myöskään virallisesti, esimerkiksi tukihenkilön roolissa, tukemassa perheeseen sijoitettuna ollutta lasta perheen perustamisen jälkeen, vaan perhehoitajat halusivat itse olla ja pysyä vain vanhemman ja isovanhemman roolissa. Poikkeuksena tähän oli lapsenlapsen huostaanotto, jossa isovanhempi oli toiminut perhehoitajana lapsenlapselle.

”Että hän tarvitsi semmoista suurta pönkittämistä siihen että lähti, niin ei olla saatu niinku siihenkään vaiheeseen. Ei tullut kyllä mieleenkään edes hakemaankaan mistään mitään tukea. Että ei ole, ei ole varmaan, en mä, nyt ei minun mieleen tuu niinku yhtäkään tahoaa, mistä olisi niinku mitään. Ei ole kukaan välittänyt meistä, eikä meidän suhteessa. Päinvastoin. Yksi sossu sanoin silloin, että no, että ”eihän niitä niinku kadulle voi potkaista”, mutta ei kukaan puhu enää siitä, että kun kaikki palkkiot loppuu ja kaikki muut. ”

”Mutta me ei myöskään haluta mitään, ei mitään korvauksia siitä, että nää lapset täällä on, tai että me oltaisiin jotenkin helle niinku niin sanotusti tukiperheenä, että meillä olisi jotain raportointivelvollisuutta jonnekin päin. Ei ei mitään tällaista, vaan me halutaan, että me ollaan niinku vaan isovanhempia...”

Toisaalta oli myös tilanteita, joissa perhehoitaja isovanhemman rooli oli muuttunut virallisesti perheen elämässä mukana olevaksi. Haastateltava, joka kertoi toimineensa lapsenlapselleen sijaisvanhempana, koki ettei viranomaisilta saatu tuki sijaisvanhemmuuteen ollut yhtä vahva, kuin jos kyseessä olisi ollut täysin vieras lapsi, vaan perhehoitaja jäi haasteiden kanssa enemmän yksin. Toinen kertoi vanhemman itse halunneen selvittää perhehoitaja isovanhempien mahdollisuutta olla virallisesti tukiperheenä lapsenlapselle. Virallinen mukana olo tuntui kuitenkin perhehoitajasta hankalalta, sillä hänen kokemuksensa oli, että siihen sisältyi paljon rajoittavia tekijöitä, kuten saiko isovanhemalla olla esimerkiksi muita tukiperhelapsia sellaisina viikonloppuina, jolloin lapsenlapsi olisi siellä ollut.

Viranomaisten suhtautuminen perhehoitaja isovanhemman rooliin hämmensi haastateltavia. Haastatteluissa nousi esiin isovanhemman rooliin liittyvä tunnistamisen ja tunnustamisen haasteet. Viranomaiset, kuin myös myös muun ympäristö saattoi hämmästellä suhteen jatkumisesta perheeseen

sijoitetun lapsen myöhemmissäkin elämänvaiheissa. Hämmästely koettiin sekä positiivisena että kyseenalaistavana.

”Että he ei niinku ymmärrä sitä ja on jotkut ollut jopa vähän yllättyneet, että ajaa niinku et ”ai, kaikkiin sijoitettuihin lapsiin on yhteys” ja mä oon kaikille näille niinku sijoitettujen lasten lapsille mummi. Että tavallaan semmoinen, et mä oon joutunut ehkä enemmän just silleen, että ne ei oleta eikä odota, että mä olisin siinä roolissa, niinku vääntämään rautalangasta, että no totta helvetissä mä olen. Et mihin tästä pääset. Ei niinku ...jotenkin, et et... että näin päin.”

”...sitten on aivan niinku et ”Ai oikeasti!” että ”onpa ihana kun ne käy siinä teillä” ja niinku että kyllä jotenkin niinku kauhean mielissään varmasti kaikki on siitä että tää yhteys on edelleen jatkunut tämmöisenä mitä se niinku ja pysyy hyvänä.”

Koska yhteyden pito hämmästytti viranomaisia, se aiheutti myös haasteita esimerkiksi tilanteissa, joissa perhehoitajalle tarjottiin uutta lasta, sillä isovanhemmuuden ei ymmärretty vievän aikaa ja resursseja sijaisvanhemmalta etenkin silloin kun lapsenlapsen perheessä oli suurempia haasteita. Lisäksi eräs haastateltavista nosti esiin kokemuksen, jossa perhehoitoon liittyvä ammattilainen ei ollut osannut ajatella biologista isovanhemmuutta ja perhehoitajan isovanhemmuutta saman arvoisina. Tilanteessa haastateltavalle oli jäänyt tunne, ettei perheeseen sijoitettuna olleiden lasten lapsia osattu ajatella isovanhemmalle biologisen lastenlasten rinnalla yhtä tärkeinä lapsenlapsina. Haastateltava pohtikin tällaisen asenteen vaikutuksia esimerkiksi sijaisperheitä koulutettaessa.

”...tai en voi ottaa meille uutta nuorta, koska jonkun siinä vaiheessa, kun vaikka joku on itsenäistynyt ja sitten on itsellä ollut semmoinen, että on ollut just jonkun lapsenlapsen elämässä semmoisia vaikeita vaiheita meneillään. Niin se, että mä väännän rautalangasta, että ei meillä ei ole tyhjää tilaa, koska mun päässä ei ole nyt yhtään tilaa kenellekään, koska se on kiinni nyt noissa asioissa tuolla ja huoleessa siitä lapsenlapsesta ehkä ja myös ihan arjessakin, niinku tavallaan. Että mua tarvitaan siellä nyt, että en ole käytettävissä.”

Hämmennystä aiheutti myös niin sijoitetun lapsen perheen perustamiseen liittyvät ennako-oletukset ja senkin vuoksi nuoren itselleen asettamat vaatimukset vanhempana. Haastateltavat kokivat sijoitettujen lasten pyrkivät parempaan vanhemmuuteen, kuin mihin heidän biologiset vanhempansa ovat pystyneet. Yhdessä haastattelussa tuli esille myös viranomaisten asettama ennakkokäsitys vanhemmuuden epäonnistumisesta: isovanhemmasta tuntui, että nuoren ei edes oleteta pärjäävän vanhempana.

”No mä koen ainakin, että Aila (nimi muutettu) on kokenut välillä hyvin sellaista että, että ennakoasetelma, ettei hän tule pärjää. Tai että kun on niinku huono pohja, niin on huono pohja ponnistaa hyvään äitiyteen. Se on minusta väärin... Niinku että lähtökohtaisesti oletetaan epäonnistumisia.”

Vaikka viranomaisten koettiin sekä tunnistavan että tunnustavan perhehoitajan merkityksen myöhemmissä elämänvaiheissa, ei isovanhemmuutta juurikaan koettu huomioitavan. Keskusteluissa nousi esiin myös tutkimuksen puutteen näkyminen aiheesta.

”Se varmaan johtuu myöskin siitä, kun siihen ei ole mitään. Että vaikka, vaikka kuinka tunnistetaan ja tiedetään että, ja sosiaaliviranomaisetkin tunnistaa, tai jos on koulutuspäivillä on juteltu he tunnistaa sen, että se on se sijaisvanhemmuus jatkuu läpi elämän useissakin tapauksissa ja silti sitä ei ole niinku missään, niinku huomioitu. Vaikka vaikka se on niinku tavallaan tunnistettu.”

Tämä tutkimus otettiin vastaan positiivisin mielin. Myös jatkotutkimuksia aiheesta toivottiin.

”Ei olisi tullut mieleenkään, että joku voisi olla aika kiinnostunut sellaisesta aiheesta. Aika kiva. Että niinku heti että ”joo tähän voi osallistua”.”

7.3 Isovanhemmuuteen liittyviä odotuksia ja tulevaisuuteen liittyvät ajatukset

Keskustelut isovanhemman rooliin liittyvistä odotuksista sekä tulevaisuuteen liittyvistä asioista nostivat esiin niin perhehoitajien omia odotuksia ja toiveita, mutta myös pelkoja. Useista haastatteluista kävi ilmi, etteivät perhehoitaja isovanhemmat koe isovanhemmuuteen juurikaan liittyvän odotuksia perheen ulkopuolelta.

Haastateltavat kokivat, että ulkopuolelta ei juurikaan tule perhehoitajan isovanhemman rooliin liittyviä odotuksia, tai että odotuksena on, ettei perhehoitajan tarvitse ottaa isovanhemman roolia. Eräs haastateltavista nosti esiin kokeneensa, että biologiset isovanhemmat ehkä toivoisivat perhehoitajan roolin olevan mahdollisimman pieni. Hän kuitenkin ajatteli sijoitettujen lasten itse huomanneen, että elämään mahtuu useita läheisiä ihmisiä. Yleisesti haastatteluista nousi esiin sijoitettujen lasten oma halu pitää sijaisvanhemmat mukana myös aikuisuudessa ja perhe-elämässä. Haastatteluista löytyi myös kokemuksia, jossa perhehoitajalla oli tunne, että sijoitettu lapsi odotti perhehoitajalta suurempaa roolia isovanhempana, kuin mitä hän koki pystyvänsä antamaan. Osa perhehoitajista koki, ettei odotuksia perheeseen sijoitettuna olleen lapsen puolelta juurikaan ollut, jolloin saadusta avusta yllätettiin positiivisesti.

”Niin siis kun itselle se on niin luonnollista, sitä niinku en ole edes ajatellut että yhteys katkeaisi siinä vaiheessa kun lapsi muuttaa täältä pois, mutta ehkä sitten niinku se, jotenkin enemmän mä ajattelin, että odotukset on ollut sitä, että ei meidän tarvitse. Mutta sitten taas niinku meillä itsellä on se, että vaikka ei tarvitsisikaan, niin me halutaan.”

”En mä ehkä usko, että Aila [nimi muutettu] ajatellut, että ehkä niin paljon autetaan.”

Isovanhempien omat odotukset liittyivät pitkälti tulevaisuuteen. Isovanhemmuuden toivottiin jatkuvan läpi elämän ja suhteiden säilyvän hyvänä. Odotukset olivat hyvin arkisiakin isovanhemmuuteen liittyviä odotuksia: olla mukana koulun ja päiväkodin juhlissa ja läheisen ihmisen päivissä, saada lapsenlapsi välillä hoitoon tai yökylään sekä odotusta lapsenlapsen kasvusta, jolloin yhteydenpito voi

tapahtua myös suoraan isovanhemman ja lapsenlapsen välillä. Myös lapsenlapsen perheille toivottiin kaikkea hyvää, että elämä kuljettaisi hyvin.

”Ja mun mielestä se et saisi säilyttää ne hyvät suhteet niihin lapsiin ja ja olla niitä lähellä myös tulevaisuudessakin ja saisi olla niitä rippijuhlis ja jotain. Me ollaan kyllä vähän ikääntyneitä jo [nauraa], jotta ei uskalla niin kauhean pitkälle ajatella, että saisi olla vaikka niitten häissä joskus tai jotain.”

Edellä mainittuihin odotuksiin liittyi myös pelkoja. Yhteyden lapsenlapsen ja isovanhemman välillä säilymisen toiveen yhteydessä kolme haastateltavista nosti keskusteluun pelon yhteyden menettämisestä. Millaisia vaikutuksia aiemmin perheeseen sijoitettuna olleen vanhemman perhe-elämän muutoksilla tai kriiseillä olisi isovanhemmuudelle? Tähän liittyi pohdintaa omasta kyvystä puuttua lapsiperheen tilanteeseen, jos siihen olisi tulevaisuudessa tarvetta, sekä sen vaikutuksesta suhteelle. Samoin pohdittiin esimerkiksi tilannetta, jossa lapsenlapsen vanhemmat eroaisivat. Olisiko sillä vaikutuksista isovanhemmuudelle? Pohdintaa tuli myös lastenlasten kasvun myötä yhteydenpidon muuttamisesta: entä sitten kun lapsenlapset kasvavat, säilyykö yhteys heihin ja muuttaako lastenlasten kasvu perhehoitajan ja sijoitettuna olleen lapsen välistä yhteydenpitoa.

”Siis toiveet ennen kaikkea on se, että totta kai siis se on pelko siitä, että jos jossain vaiheessa tulee jotain, ettei yhteys katkea. Ei yksistään se, että lapsi tarvitsee meitä, vaan kyllä se ne on niin syvällä meidän sydämessä, niin tota kyllä me tarvitaan myös näitä lapsia.”

”...isovanhemmaksi on helppo tulla ja sen pienen lapsen kanssa on helppo olla ja pieni lapsivaiheessa on helppo olla ja on helppo vielä ottaa ja hoitaa niitä pieniä lapsia, mutta sitten tulee isommaksi ne lapset ja ne niille tulee omat kaverit ja ne etäännyä ja vieraantuu, niin vieraantuu koko perhe sitten saman tien. Mikä se pitovoima on siinä hieman löyhemmässä isovanhemmuudessa? Että sitäkin mä oon miettinyt.

”Mutta ehkä semmoinen pelko, jos tarviis isommin puuttua, että mulla olisi rohkeutta ajatella niitä lapsia ja niitä pieniä lapsia ja puuttua tarvittaessa. Koska kyllä se niinku kuitenkin omat riskinsä kuitenkin semmoinen hyvin hauras ja hankala lapsuus antaa.”

Tulevaisuuteen liitettiin myös riittämättömyyden tunnetta. Osa isovanhemmista pohti omia resurssejaan tulevaisuudessa, sillä lastenlasten määrän ajateltiin kasvavan vielä useilla lapsilla perheen muiden sijoitettujen lasten kasvaessa ja perustaessa perheitä.

”Niin silleen tulee, kun porukka on paljon, niin täällä on aika usein isoja juhlia järjestettävänä muun muassa. Niin sitten kun on ollut jotain tuollaisia, niin sitten sitä on itse ihan silleen takki tyhjänä ja miettii et ei hemmetti, että sitten kun mä oon niinku kaheksankymmentäkuus, niin meillä on varmaan joka viikko jonkun lapsenlapsenlapsen jotkut hiton pippalot täällä, että jotenkin sellainen niinku joo... [nauraa]”

Tulevaisuus nosti esiin myös oman vanhenemisen. Haastatteluissa perhehoitajat pohtivat omaan vanhenemiseen ja siihen liittyvään lisääntyvään avuntarpeeseen liittyviä asioita. Tunne sijoitettujen lasten perheiden kuulumisesta osaksi omaa perhettä oli voimakas ja siitä kertoi toive, että myös lastenlasten kanssa suhde olisi myöhemmin vastavuoroinen ja isovanhemmat saisivat heiltä tukea ja apua vanhetessaan.

”Ei vaan joo, onhan siis kääntöpuoli on tässä se, että että kaikkea siellä on aika monta, jotka on ilmoittautunut todellakin hoitamaan mua sit jos mä dementoitunut tai muuta. Että, et ei... ja ku niin päin. nyt jo niin täällä on... paljon käytän lapsenlapsia, noita isommasta päästä, niin niin kun siellä on jo 20 sitten noin isoimmat, niin nehän ne tuolla meidän katolla kiipeilee tyhjentämässä rännejä ja että on niinku onhan heistä niinku paljon apuakin, et ei ole niin... tai kerää miljoonat maahan pudonneet muumio tautisen omenat. Niinku siis silleen, että kyllähän heiltä sitten saa apuakin asioihin että. Että ehkä se on sitten tulevaisuudessa sitä, että mä vaan tässä just haurastun ja toi massiivinen lapsenlapsi joukko on täällä työn orjina. [nauraa]”

8 POHDINTA

8.1 Tulosten tarkastelu

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää perhehoitajien kokemuksia isovanhemmuudesta. Tarkastelun kohteena oli sijaisvanhemmuudesta käsin muodostunut isovanhemman rooli, jolloin perhehoitaja kokee olevansa isovanhempana perheeseen sijoitettuna olleiden lasten lapsille. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa perhehoitajan isovanhemmuudesta, sekä näkökulmia perhehoitajuuteen ja siihen liittyviin rooleihin. Tutkimus avaa perhehoitajien ajatuksia aiheesta heidän omien kokemustensa kautta.

Tutkimuksessa tarkasteltiin perhehoitajan isovanhemmuutta kolmen eri tutkimuskysymyksen kautta. Ensinnäkin kartoitettiin, mitä perhehoitajan isovanhemmuus on. Toiseksi tutkittiin, millaisia tuen tarpeita perhehoitajan isovanhemmuuteen liittyy. Kolmas tutkimuskysymys liittyi perhehoitajan isovanhemmuuteen mahdollisesti liittyviin odotuksiin ja toiveisiin, mukaan lukien roolin tunnustaminen ja vertaistuen merkitys. Tutkimuskysymysten avulla muotoutui kuva perhehoitajan isovanhemmuuden merkityksestä, erityispiirteistä ja haasteista.

Koska aiheesta oli löydettävissä niukasti aikaisempia tutkimuksia, tämän tutkimuksessa tavoitteena on tuottaa tietoa perhehoitajien isovanhemmuudesta ja tarjota uudenlaisia näkökulmia niin perhehoitajan rooliin, kuin sijaishuollon aikana syntyneiden ihmissuhteiden merkitykseen pitkällä aikavälillä. Tutkimus avaa ja tuo näkyväksi perhehoitajien kokemuksia, näkemyksiä ja tuntemuksia tästä ilmiöstä.

Ensimmäisenä nostan esiin aiheen tärkeyden. Jokainen haastateltava oli positiivisesti yllättynyt tutkimusaiheesta. Roolin esilletuominen koettiin tärkeäksi, eikä kukaan haastateltavista ollut törmännyt aiheeseen liittyvään tietouteen. Myöskään tutkijana en juurikaan onnistunut löytämään aiempia tutkimuksia aiheesta Suomesta, enkä ulkomailta.

Toiseksi haluan todeta jokaisen isovanhemmuuden, niin myös perhehoitajan isovanhemmuuden, olevan erilainen. Vaikka tähän tutkimukseen on nostettu haastatteluissa esiintyneitä samankaltaisuuksia, on muistettava, että perhehoitajan isovanhemmuuden muodostumiseen ja suhteen laatuun vaikuttaa vahvasti sijoitetun lapsen oma halu ja tapa olla yhteydessä sijaisperheeseen, jokaisen oma tapa yhteydenpitoon ja jokaisen perhehoitajan oma tapa olla isovanhempi. Yhteistä kaikille tähän tutkimukseen osallistuneille on kuitenkin perhehoitajan roolista nouseva isovanhemmuus.

Tulosten mukaan perhehoitajan isovanhemmuus on melko huonosti tunnistettu ja tunnustettu rooli. Tuloksista käy ilmi, että perhehoidon ympärillä olevat viranomaiset kyllä tunnistavat suhteen jatkumisen mahdollisuuden, ja toivovatkin sitä, vielä sijaishuollon päättymisen jälkeenkin, mutta sen huomioiminen tai tukeminen on vähäistä. Sijoitetun lapsen vanhemmuuden myötä tullutta isovanhemman roolia hämmästellään. Rooli siis tunnistetaan, mutta perhehoitajia ei tunnusteta sellaisina, joina he haluavat tulla tunnustetuksi: isovanhemmina. Perhehoidon ympärillä olevista toimijoista ainakin jälkihuollon työntekijöiden tunnustetuksi tulemisen tarvetta on tutkittu. Vierulan ja Korkeamäen (2024, 29.) mukaan myös jälkihuollon ammattilaiset odottivat tunnustetuksi tulemistä, joka

tarkoitti yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla mm. työn erityisyyden, vaativuuden ja arvon tunnustamista. Työntekijät odottivat lisäksi esimerkiksi riittävää tukea, toimivia käytäntöjä ja riittäviä resursseja. Vaikka perhehoitajat ovat harvoin virallisesti mukana lapsen elämässä sijoituksen päätyttyä, arjessa suhde jatkuu ja samat tunnustamisen tarpeet olivat löydettävissä heidän haastatteluistaan.

Kiintymyssuhdeteorian valossa on selvää, että turvalliset ja jatkuvat ihmissuhteet ovat erityisen tärkeitä sijoitetuille lapsille. Kiintymyssuhde on merkityksellinen myös sijaisvanhemmille. Perhehoitajuus voikin jatkua vielä uudenaikaisissa rooleissa heille sijoitettuna olleen lapsen myöhemmissä elämänvaiheissa.

8.1.1 Mitä on perhehoitajan isovanhemmuus?

Perhehoitajat pitivät isovanhemmuutta luonnollisena roolina, jatkumona sijaisvanhemmuudelle. Arjessa ei koettu olevan eroa biologisten lastenlasten ja sijoitettujen lasten lasten välillä, vaan kaikki olivat tasa-arvoisesti lapsenlapsia. Roolin muodostumiselle merkityksellisenä nähtiin sijoitettuna olleen lapsen halu antaa isovanhemman rooli sijaisvanhemmalle. Heinon & Sälesin (2017, 20) mukaan parhaassa tapauksessa suhde sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen välillä voikin muodostua niin läheiseksi, että se kantaa vielä aikuisuudessakin ja perheen perustettua sijaisvanhemmille tullaan lasten kanssa kuin tultaisiin mummolaan. Myös Pitcher (2009, 66) nostaa esiin, ettei isovanhemmuus tarvitse rakentuakseen biologisuutta, vaan ns. sukulaissuhde voi syntyä myös pitkäaikaisissa ihmissuhteissa jatkuvuuden tunteen kautta.

Tunne luonnollisesta jatkumosta kertoo myös perhehoitajien halusta sitoutua vanhemmuuteen myös virallisen perhehoitajuuden päätyttyä. Sinkkosen (2018, 164) mukaan perhehoitajien sitoutuminen tehtäväänsä onkin kiintymyssuhteen syntymisen edellytys. Haastateltavista kaikki kertoivat vanhemmaksi tulleiden sijoitettujen lasten itsenäistyneen perhehoidosta käsin. Suhteen jatkumiseen isovanhempana ei juurikaan koettu vaikuttavan perhehoidossa eletyn ajan pituus, vaan suhteen laatu. Perhehoidossa eletyn ajan pituuden koettiin kuitenkin usein vaikuttavan sijoitetun lapsen vanhemmuuteen: pienenä perhehoitoon sijoitetun lapsen vanhemmuus koettiin luonnollisempaan, jolloin myös isovanhemman huolet lapsenlapsesta ja tämän perheestä olivat vähäisemmät. Kiintymyssuhdeteorian peilaten tämä onkin ymmärrettävää. Kiintymyssuhdeteorian korostaa varhaisten ihmissuhteiden merkitystä. Turvallisen kiintymisen hoitajaan on todettu auttavan sijoitettua lasta selviytymään myöhemmissä elämänvaiheissa. Perhehoitajalle käsitys kiintymyssuhdeteorista onkin tärkeää, jotta hän ymmärtää lapsen aiempien kiintymysmallien vaikutuksen käyttäytymiseen. Tämä myös lisää osaltaan sijoituksen pysyvyyttä. (Valkonen & Janhunen 2016, 50–51.)

Käytännössä perhehoitajan isovanhemmuus ei juurikaan eronnut muunlaisesta isovanhemmuudesta. Lapsiperhettä autettiin niin käytännön arjen apuna, taloudellisena apuna, kuin taustatukena. Yhteydenpito oli säännöllistä. Varsinaista lapsenhoitoa apua isovanhemmat tarjosivat vähemmän. Myös kansainväliset tutkimukset osoittavat, etteivät pohjoismaiset isovanhemmat juuri osallistu lapsenlapsen päivittäiseen hoitoon, vaan isovanhemmuus on enemmän taustalla toimimista (Pietilä & Ojala 2022, 96). Käytännössä isovanhempien tarjoama tuki on lapsenhoitoapua, taloudellista apua, apua käytännönasioissa sekä emotionaalista apua (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2022, 137).

Lapsenlapsen syntymän koettiin syventäneen perheessä kasvaneen lapsen ja perhehoitajan välejä. Suhteen koettiin lähentyneen ja vahvistuneen, sekä luottamuksen ja avoimuuden lisääntyneen. Tutkimusten mukaan lapsenlapsen syntymä voi lisätä isovanhemman ja vanhemman välistä yhteyttä (Silverstein & Giarusso 201, 1044). Groop (2021, 260) toteaa sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokevan suhteet sijaisvanhempiin tärkeinä voimavaroina vanhemmaksi tullessaan. Myös tässä tutkimuksessa huomiot ovat saman suuntaisia perhehoitajien kertoessa yhteydenpidon vahvistumisesta ja vastavuoroisuudesta sijoitetun lapsen vanhemmuuden myötä.

Vaikka välien koettiin syventyneen, haastateltavat kuvasivat perhehoitajan isovanhemmuuteen liittyvän huolta myös yhteyden katkeamisesta. Isovanhempana tuettiin lapsenlapsen perhettä, mutta toisaalta tukeen liittyi myös paljon ohjaavaa roolia esimerkiksi vanhemmuuteen liittyen. Haastateltavat kuvasivat myös haasteita sijoitettujen lasten vanhemmuudessa ja niihin liittyviä isovanhempien väliintuloja. Esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen teko oli johtanut yhteyden katkeamiseen pitkäksi aikaa. Pietilä & Ojala (2022, 100–101.) toteavatkin isovanhemmuuden haastavan myös vanhemman ja isovanhemman välistä suhdetta. Isovanhempien puuttumisessa perheen sisäisiin asioihin tai lapsen kasvattamiseen on riski välien katkeamiselle. Haastateltavat pohtivat myös yhteyden pitovoimaa muissa elämänmuutoksissa, kuten lapsenlapsen vanhempien ero tilanteessa.

Isovanhemmuus koettiin merkitykselliseksi. Haastateltavat kokivat lastenlasten tuovan iloa ja isovanhemmuuden olevan parhaimmillaan onnellista. Iloa toivat lastenlasten kanssa oleminen, yhteinen tekeminen, uusien taitojen oppiminen, valokuva hoidosta tai lapsenlapsen iloinen tervehdys. Lapsenlapsen osoittaman kiintymyksen kautta rooli koettiin tärkeäksi sen kautta. Nätkinin (2018, 152–154) mukaan isovanhemmuus onkin parhaimmillaan, ja pääsääntöisesti, huoletonta, jolloin siihen sisältyy iloa ja mielihyvää. Danielsbacka, Tanskanen & Karisto (2020, 147) toteavat tutkimusten viittaavaan siihen, että lapsenlapset lisäävät merkityksellisyyden kokemusta ja näin myös isovanhemman elämänlaatua sekä tyytyväisyyttä.

Haastateltavat olivat aidosti ylpeitä sijoitettujen lasten pärjäävyydestä vanhempana. Korjaavien ihmissuhteiden merkitys, kuten aiemmin kiintymyssuhteisiin viitaten kävi ilmi, mutta myös tunnustuksen antaminen vanhempana nähtiin tärkeiksi vanhemmuuden tukijoiksi. Kertomuksista kuului myös sijoitettuna olleiden lasten antama isovanhemmuuden tunnustus, lupa isovanhemmuuteen. Tämä ilmeni esimerkiksi onnen tunteena siitä, kun he kutsuivat isovanhempaa samalla nimellä, millä biologisetkin lapset ja lapsenlapset heitä isovanhempana nimittivät. Sen koettiin olevan yhdistävä tekijä kaikkien lastenlasten välillä. Korkiamäki, Kallio ja Häkli (2016) toivatkin vastavuoroisen tunnustetuksi tulemisen olevan yksi yhteisöjä koossapitävä voima.

Isovanhempana perhehoitajat tarkastelivat sijoitettuna olleen lapsen vanhemmuutta hänen omista lähtökohdistaan käsin ja lapsuuden traumojen ja vaille jäämisten vaikutus vanhemmuuteen huomattiin. Haastateltavat kokivat sijoitettujen lasten pyrkivän parempaan, kuin mihin heidän vanhempansa olivat pystyneet. Tutkimukset tukevat tätä huomiota, sillä Groop (2021) tuo esille lastensuojelutaustaisten vanhemmuutta varjostavan pelko omien vanhempien virheiden toistamisesta. Sijoitettuna olleelle itselleen jo pelkästään vanhemmuus voi nostaa esiin omia traumaattisia kokemuksia (Groop 2021, 260). Haastateltavat kokivatkin tämän lisäävän isovanhemman antaman tuen merkitystä.

Perhehoitajuus toi isovanhemmuuteen myös pohdintaa omista resursseista. Haastatteluiden perusteella perhehoitajina toimiessa perheen koko voi kasvaa suureksi, useiden sijoitettujen lasten jäädessä perheen elämään myös perhehoidon päätyttyä. Usealla perhehoitajalla oli vielä myös alaikäisiä lapsia hoidettavana, joiden hyvinvoinnin todettiin olevan etusijalla. Näiden yhdistäminen toi mukanaan riittämättömyyden tunnetta. Omien resurssien riittävyyttä pohdittiin. Päällekkäisiä rooleja ei myöskään tunnistettu esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puolelta. Silverstein & Giarusso (2010) toteavatkin isovanhemmilla olevan usein useita päällekkäisiä rooleja, kuten vanhempana kotona asuvalle lapselle sekä vanhempana aikuiselle lapselle. Näitä rooleja olisikin tärkeää tarkastella yhdessä, kun arvioidaan niiden vaikutusta hyvinvointiin. (Silverstein & Giarusso 2010, 105.) Tämäkin tutkimus tuo esiin päällekkäisten roolien olemassaolon, johon perhehoitajuus tuo vielä yhden ulottuvuuden lisää, mutta toisaalta niiden tunnistamattomuuden.

8.1.2 Perhehoitaja isovanhemman tuentarpeet

Tuloksista nousi esiin vertaistuen ja koulutuksen puute, sekä rooliin liittyvät tunnistamisen haasteet. Tutkimuskysymyksessä perhehoitaja isovanhemman tuentarpeista haastateltavat pohtivat aikaa perhehoidon päätyttyä kokonaisuutena, jolloin myös jälkihuolto nousi yhdeksi teemaksi. Jälkihuolto ei ollut tämän tutkimuksen aiheena, mutta se nousi vahvasti esiin viranomaisyhteistyössä, tunnustuksellisuuden ja kiintymyssuhteiden tukemisen näkökulmasta, jolloin se mielestäni liittyy vahvasti myös tähän tutkimukseen, kun isovanhemmuutta tarkastellaan jatkumona perhehoitajuudelle. Tuloksista käy ilmi, että perhehoitajat toivoisivat, että viranomaiset ja muut perhehoidon toimijat tunnistaisivat ja tunnustaisivat paremmin perhehoitajuuden jatkumisen ja sen merkityksen sijoitettuna olleen lapsen myöhemmissä elämänvaiheissa. Myös sitten, kun sijoitettuna ollut lapsi perusta perheen ja perhehoitajasta tulee isovanhempi. Korkiamäki, Kallio ja Häkli (2016, 18) toteava ammatillisen tunnistamisen tarkoittavan aktiivista huomaamista. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella tarvittaisiin kuitenkin kulttuurinen muutos, jotta perhehoitajat voitaisiin nähdä osana lapsen jopa elinikäistä sosiaalista tukiverkkoa.

Perhehoitajien sijoitetuille lapsille tarjoama tuki voi olla vahvaa perhehoidosta itsenäistymisen jälkeenkin, virallisen jälkihuolto suhteen puuttumisesta huolimatta, mutta myös myöhemmissä elämänvaiheissa. Vierulan ja Korkiamäen (2024) mukaan jälkihuollossa tulisi huomioida ihmissuhteiden pysyvyys, suhteet, vuorovaikutus ja kohtaaminen, nuorten yksilöllisyys sekä siirtymävaiheen merkityksellisyys, oikeudenmukaisuus ja rakenteet. Nuorten toive suhteiden pysyvyydestä tunnistetaan ja sijaisperheeseen jäämistä myös täysi-ikäisenä voidaan tukea taloudellisesti osana jälkihuoltoa. (Vierula & Korkiamäki 2024, 28–29.) Kuitenkin tutkimuksessa haastateltujen perhehoitajien kokemana tämä ei toteutunut. Vaikka osa perhehoitajista oli tietoisesti valinnut ”epävirallisuuden”, eli ei halunnut virallista roolia nuoren elämässä itsenäistymisen jälkeen, löytyi haastatteluista myös kokemuksia, joissa jälkihuoltoa ei ollut perhehoitajan kokemuksen mukaan järjestetty ollenkaan tai hyvin huonosti, perhehoitajan omasta aktiivisuudesta huolimatta.

Perhehoitajilla oli myös kokemuksia, ettei heitä otettu mukaan jälkihuoltoa suunnitellessa, vaan se jäi nuoren ja sosiaalityöntekijän väliseksi. Vain yksi perhehoitajista oli ollut mukana jälkihuollossa tukihenkilön muodossa. Pääsääntöisesti syntynyttä suhdetta ei tuettu sosiaalityön puolelta, vaan haastatteluista ilmeni jopa kokemuksia, joissa nuoren ajateltiin viranomaispuolelta jääneen aivan

yksin. Perhehoitajat itse kuitenkin pitivät suhteen jatkumista luonnollisena jatkumona ja velvollisuutenakin. Pakarisen ja Pohjolaisen (2024) mukaan perhehoitajat kannattaisi ottaa mukaan isovanhempina tukemaan vanhemmuutta, sillä perhehoitajat kokevat sitoutumista ja kiintymystä heille sijoitettuihin lapsiin ja ovat usein mukana myös myöhemmissä elämänvaiheissa, nuoren itsenäistyttyä (Pakarinen & Pohjolainen 2024, 25–26). Lisäksi muun muassa Nokireki, Nortamo & Westlund (2022, 84–85.) nostavat esiin monitoimijaisuuden merkityksen sijaishuolto taustaisen nuoren vanhemmuudessa. Tukiverkko vanhemmuuteen voi olla vähäinen ja tuen tarve voi olla moninaista.

Tuentarpeeseen liittyvistä vastauksista nousi esiin myös vertaistuen ja koulutuksen vähäisyys. Haastateltavat kyseenalaistivat itsekkin tuen saannin mahdollisuuden tilanteessa, jossa ei toimita enää julkisessa hallintotehtävässä, jolloin kaikki viranomaisyhteistyö ja tuen järjestämisen velvollisuus puuttuu. Viranomaispuolelta tukea ei odotettu tämän valossa saatavan, mutta muiden toimijoiden osalta etenkin vertaistuen merkitystä nostettiin esiin ja sen järjestämistä toivottiin. Tietoutta aiheesta toivottiin myös sijaisvanhemmuutta ja jälkihuoltoa koskeviin koulutuksiin. Perhehoitolain (16§.) mukaan perhehoitajalla on oikeus tarvittavaan työnohjaukseen, koulutukseen ja valmennukseen. Perhehoitajille on myös järjestettävä riittävästi tukea. Kuitenkin, kuten haastateltavat itsekkin toivat esille, nuoren aikuistuttua yhteydenpidon jatkuminen ei ole enää virallista, vaan oma valinta. Rooli on siis lain ulkopuolella. Tässä valossa merkittävämpään rooliin isovanhempien tukemisessa nousevat alan järjestöt ja muut toimijat.

8.1.3 Isovanhemmuuteen liittyvät odotukset

Haastateltavat kokivat, ettei perhehoitajan isovanhemmuuteen juurikaan liity ulkopuolelta tulevia odotuksia, vaan odotukset lähtevät pitkälti perhehoitajan omista yhteydenpitoon, omiin resursseihin ja tulevaisuuteen liittyvistä odotuksista. Perhehoidon ympärillä olevien muiden toimijoiden koettiin ennemminkin hämmästyvän yhteyden jatkumisesta isovanhemmuuden muodossa. Näin silti, vaikka tutkimuksista saatujen tulosten mukaan usein nuoret itse kokevat suhteen sijaisvanhempiin merkityksellisenä myös itsenäistymisen jälkeen (mm. Groop 2021, 258; Korkiamäki ym. 2024, 33) ja perhehoitajien on todettu tukevan heille sijoitettuna olleita lapsia itsenäistymisen jälkeenkin (Pakarinen & Pohjolainen 2024, 25).

Yhteydenpito aikuistuneeseen sijoitettuna olleeseen lapseen ja hänen perheensä koettiin tärkeäksi ja sen säilymistä toivottiin. Lastenlasten kasvamisen toivottiin tuovan mukanaan muun muassa läheisenpäivään osallistumista päiväkodissa. Lastenlasten kasvaessa suoraa yhteydenpidon mahdollistumista esimerkiksi lapsen saadessa oman kännykän odotettiin. Mahdollisia yö kyläilyjä ja yhdessäoloa pidettiin tärkeänä.

Yhteydenpidon jatkuvuuden toive toi esiin myös kääntöpuolen, pelon yhteydenpidon katkeamisesta. Tässä yhteydessä haastateltavat nostivat esiin mm. lastenlasten kasvun vaikutusta yhteydenpitoon, sijoitetun lapsen perheen elämänmuutosten, kuten eron, tai tilanteen, jossa lapsenlapsi huostaanotettaisiin vaikutuksia suhteelle. Tutkimusten mukaan isovanhemman ja lapsenlapsen välinen suhde onkin herkkä erilaisille muutoksille ja sitä määrittää ensisijaisesti isovanhemman ja vanhemman välinen suhde (Silverstein & Giarrusso 2010, 1044; Pietilä & Ojala 2022, 100). Perhehoitajuudesta käsin syntynyt isovanhemmuus toikin esiin pohdinnan onko sijoitettuna olleen lapsen ja sijaisvanhemman

välille muodostunut yhteys herkempi elämän muutoksille. Eräs haastateltava tiivistä pohdinnan yhteydenpidon katkeamisesta kysymykseen *”mikä on pitovoima vähän löyhemmässä isovanhemmuudessa?”*.

Tulevaisuuden pohdinta toi esiin myös riittämättömyyden tunnetta. Perhehoitajat ajattelivat yhteyden jatkuvan useimpien sijoitettujen lasten kanssa myös heidän aikuisuudessaan. Tämän ajateltiin tarkoittavan myös lisää lapsenlapsia. Tämä herättikin pohdintaa siitä, kuinka oma aika ja resurssit riittävät lastenlasten määrän kasvaessa. Pietilä & Ojala (2022, 101.) tuovat esiin, että isovanhemmuuteen liittyy yleisesti ajankäytöllisiä haasteita. Näin siksikin, että nykyään vanheneminen nähdään aktiivisena aikana, jolloin oman vapaa-ajan tarpeiden ja lapsiperheen tuentarpeen yhdistäminen voi olla haastavaa. Haastatteluissakin nousi esiin perhehoitajien oman ajan tarve. Omaa aikaa oli rajallisesti, ja siitä kiinnipitäminen koettiin tärkeäksi omalle hyvinvoinnille.

8.2 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön tutkimusaiheena isovanhemmuus perhehoitajana oli ollut mielessäni jo kauan, mutta olin hylännyt aiheen kahdesta syystä: ensiksi koin aiheen, josta puuttuu aiempi tutkimustieto YAMK opinnäytetyöksi liian haastavana ja toiseksi pohdin, onko aihe tutkimuksen luottavan tutkimuksen aikaansaamiseksi minulle liian henkilökohtainen. Aihe puhutti minua kuitenkin niin paljon, että tiedostaen edellä mainituista seikoista johtuvat riskit, päätin yrittää. Olen toiminut perhehoitajana liki 20 vuotta ja isovanhempanakin jo yli kymmenen vuotta, joten aihe ei ollut itselle ”tuore”, vaan omaa työtä ja roolia on työstyetty jo kauan, jolloin oma rooli ja tapa olla on jo löytynyt. Avaamani seikat lisäävät kuitenkin mielestäni vastuutani tämän tutkimuksen suhteen, jonka vuoksi olen myös pyrkinyt avaamaan prosessin etenemistä mahdollisimman tarkasti luotettavuuden lisäämiseksi.

Tutkimuksen teoriapohja on muodostunut perhehoitajuuteen ja isovanhemmuuteen liittyvistä lähteistä perhehoitajan isovanhemmuudesta löytyvän tutkitun tiedon niukkuuden vuoksi. Adoption kautta syntyneestä isovanhemmuudesta löytyi joitakin tutkimuksia, joita on soveltaen hyödynnetty tämän tutkimuksen teoriaosassa. Yksittäisiä tutkimuksia myös huostassa olleiden myöhemmistä elämänvaiheista oli löydettävissä, joihin tässä työssä myös viitataan, mutta näiden näkökulma on sijoitetun lapsen, ei sijaisvanhemman.

Kanasen (2017) mukaan luotettavuutta ei kvalitatiivisessa tutkimuksessa voida samaan tapaan arvioida kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, vaan luotettavuus on enemmän tutkijan oman arvioinnin varassa. Tutkimuksen luottavuutta tarkastellaan mittareiden reabiliateetti (tulosten pysyvyys) ja valideetti (pätevyys) avulla. (Kananen 2017, 174–176.) Olen tarkastellut sekä tutkimusaihetta, että tutkimusmenetelmien sopivuutta, läpi tutkimuksen elinkaaren, mutta etenkin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Luotettavuuden tarkastelu on jatkunut edelleen läpi tutkimustyön: aineiston keruu, analysointi kuin tutkimustulosten vaiheessa. Tutkimusprosessin dokumentointi, vaiheittain toteutettu aineistolähtöinen sisällönanalyysi, aineiston monipuolinen tarkastelu ja vastausten vertailu sekä oma reflektointi ja näiden lukijalle näkyväksi tuominen, varmistavat reabiliateettiä. Validiteettiä tässä tutkimuksessa varmistaa etenkin haastattelurunko ja haastatteluista nostetut suorat lainaukset, joiden avulla myös lukija voi arvioida tulkintojen paikkansapitävyyttä. Tutkimuksen tuloksia on tarkasteltu suhteessa aiempaan tutkimustietoon.

Koska tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia perhehoitajien kokemuksia isovanhemmuudesta, aineistonkeruu menetelmänä teemahaastattelu toi mahdollisuuden tarkastella teemaa monipuolisesti, kuitenkin tuoden tutkijalle mahdollisuuden pitää keskustelu pääteemassa: isovanhemmuudessa. Analysointimenetelmäksi valikoitui aineistonlähtöinen sisällönanalyysi, joka soveltuu hyvin aiemmin tutkittomien aiheiden analysointiin. Sen käyttöä puolsivat menetelmän joustavuus ja aineiston ehdoilla meneminen. Aineistolähtöisyys ei rajoitu vain yksilön kokemuksiin, vaan sen avulla voidaan myös tunnistaa yleisempiä ilmiöitä, kuten tässä tutkimuksessa esimerkiksi vertaistuen puute.

Analysoinnissa haasteeksi osoittautui aineiston luotettava pelkistäminen, sillä useat haastateltavat olivat ulosanniltaan hyvin ilmeikkäitä, runsaita ja käyttivät paljon kuvailevaa ilmaisua, kuten vuoropuhelujen esittämistä ja huumoria. Monet asiat tulivat esiin esimerkkien kautta, jolloin pelkistäminen niin, että anonymiteetti säilyy, oli paikoin haasteellista. Näistä syistä jouduin tarkastelemaan myös luokittelua jatkuvasti.

Aineiston eettisyydessä on kyse koko aineiston elinkaaresta: kokoaminen, käsittely, säilytys ja hävittäminen. Kun tutkitaan ihmisiä, tärkeimpinä eettisinä periaatteina ovat tietoon perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seurauksen ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 19–20.) Tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista, jolloin suostumus tarvitaan niin osallistumiseen kuin saatujen tietojen käyttämiseen tutkimuksessa. Tutkimukseen osallistumisen voi myös keskeyttää ja suostumuksen on perustuttava tietoon. Tämä tarkoittaa, että tutkimukseen osallistuva saa etukäteen riittävästi tietoa tutkimuksesta. Toinen tutkimuksen eettisyyteen liittyvä tärkeä asia on huomioida yksityisyyden suojaaminen. Henkilötietoja tulee kerätä mahdollisimman vähän. (Vilka 2021, 80–81.)

Niin tutkimustyötä suunniteltaessa, kuin vielä sen toteuttamisenkin vaiheessa, on pohdittu eettisen ennakoarvioinnin tarvetta yhdessä ohjaavan opettajan kanssa. Tutkijana vastaan kuitenkin itse eettisistä ratkaisuista. Tutkimuksesta tai sen tuloksista ei ole oletettavissa koituvan haittaa tutkittaville. Tutkimus ei sisällä eettiseen ennakoarviointia puoltavia eettisiä riskejä, eikä kriteerejä, eikä se näin ollen tarvinnut Savonia AMK:n ohjeistuksen mukaista eettistä ennakoarviointia.

Haastattelukutsu julkaistiin valtakunnallisesti Perhehoitoliiton eri tiedotuskanavilla ja näin ollen tutkimukseen osallistumista ei ole rajattu alueellisesti. Haastateltavat ovat itse ilmaisseet halukkuutensa osallistua tutkimukseen sähköpostitse. Sähköpostilla ei ole kerätty muita taustatietoja, joten haastateltavat ovat valikoituneet haastateltavaksi ilman tutkijalle muodostuneita ennako-oletuksia. Ennen haastattelua haastateltavat ovat saaneet kirjallista tietoa tutkimuksesta ja sen tavoitteista, sekä kerättävän aineiston säilyttämiseen ja käsittelyyn liittyvistä seikoista. Haastateltaville on myös kerrottu mahdollisuudesta keskeyttää osallistumisensa tai peruuttaa suostumuksensa osallistumiseen milloin tahansa. Haastateltaville on annettu mahdollisuus lisätiedon saamiseen eli kysymyksiin tutkimuksesta ja siihen liittyvistä asioista myös vielä ennen haastattelun aloitusta. Tietoon perustuva suostumus on kerätty suullisesti haastattelujen alussa ja näin ollen se on dokumentoitu haastattelujen talenteista ja litteroidusta aineistosta. Osa haastateltavista on myös ilmaissut sähköpostilla suostumuksensa tutustuttuaan lähetettyyn aineistoon.

Tutkimukseen osallistuneiden henkilötietoja ja henkilötunnisteita, kuten sähköpostiosoitetta on käytetty vain välttämättömään yhteydenpitoon. Muita kuin yhteydenotoissa ilmeneviä henkilötietoja ei

kerätty. Haastatteluissa esiin tulleet nimet, nimitykset ja paikkakunnat on muutettu litterointivaiheessa. Raportoinnissa on myös jätetty pois isovanhemmuutta kuvaavat, vähemmän yleiset nimitykset tunnistamattomuuden takaamiseksi. Nämä on korvattu sanoilla isovanhempi, mummi tai ukki. Kaikkea tutkimukseen liittyvää aineistoa on tallennettu ja käsitelty tietosuojalain mukaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kaikki aineisto on tallennettu salasanoin turvatulle tietokoneelle. Aineistoa on käsitelty vain tutkimuksen tekijä ja aineisto hävitetään, kun tutkimusraportti on hyväksytty. Aineistonhallintaan on kiinnitetty huomiota tutkimuksen suunnittelun vaiheessa.

Haastatteluin kerätty aineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällön analyysin avulla. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voi kuitenkin tuoda haasteita tutkimuksen luotettavuudelle. Hakalan (2024, 99.) mukaan haastetta tuottaa etenkin se, että tutkija on kyettävä olemaan rehellinen ja avoin aineistolle. Tämä tarkoittaa aineiston analysointia aineiston omista lähtökohdista käsin, ilman teoriapohjan vaikuttamista aineistoista nouseviin asioihin. Oman tutkimukseni luotettavuuteen vaikuttaa se, ettei aiheesta ole aiempia tutkimuksia, jolloin teorialla ei juurikaan ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa aineistoista nouseviin teemoihin. Teoriapohja on koottu pääosin perhehoitajuutta ja isovanhemmuutta käsittelevistä tutkimuksista. Tämän tutkimuksen aineistossa nämä ovat yhdistyneet yhdeksi käsitteeksi, perhehoitajan isovanhemmuudeksi. Vaikka tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset, on aineistosta noussut paljon myös teemoja, joita varsinaisiin tutkimuskysymyksiin ei ole sisältynyt.

Luotettavuuden näkökulmasta tarkasteluun on otettava myös haastateltavien määrä. Mikä on sopiva määrä haastateltavia työhön, joka ei tuota varsinaista vertailtavaa tulosta, vaan toimii äänenä yleisesti ehkä jopa tunnustamattomalle roolille? Viiden haastateltavan, litteroinnin ja analysoinnin jälkeen totesin kaikkien haastattelujen tuottavan samansuuntaisia ajatuksia perhehoitajan isovanhemmuudesta. Kanasen (2017, 179.) mukaan aineisto onkin riittävä silloin, kun aineisto ei tuota uusia teemoja vaan se alkaa toistaa itseään. Tällöin puhutaan kylläntymispisteen saavuttamisesta. Koska tutkimukseen osallistuneet haastateltavat ovat oletettavasti täysin riippumattomia toisistaan, voidaan mielestäni tutkimuksen tuloksia pitää suuntaa antavina.

Tutkittava aihe on ollut minulle henkilökohtainen, sillä olen itsekkin isovanhempi sijaisvanhemman roolista käsin. Vilka (2021, 87) muistuttaa huomioimaan henkilökohtaisten tekijöiden vaikutuksen tulkintaan. Omat kokemukset, käsitykset sekä ennakkoluulot tuleekin pystyä purkamaan ennen aineiston kokoamista, jotta pystyy toimimaan eettisemmin niin suhteessa aineistoon, kuin sen kokoamisen tilanteeseen. Reflektiivisyydellä onkin suuri merkitys tutkimuksessa. Laine (2018, 30.) toteaa, että tutkimukseen kuuluu kriittisiä ja reflektiivisiä vaiheita. Kriittisyydellä tarkoitetaan tutkijan itsekriittisyyttä, tulkintojen kyseenalaistamista. Reflektiivisyys taas turvaa sen, että tutkija itse olisi tietoinen omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdista. Tutkijana olenkin pyrkinyt parhaaseen mahdolliseen objektiivisuuteen. Läpi tutkimuksen olen hyödyntänyt reflektiota ja pitänyt päiväkirjaa pohdintoihin. Jotta pystyi varmistamaan oman neutraaliuden haastattelutilanteessa, harjoittelin haastattelua tekemällä koehaastattelun yhden perhehoitaja isovanhemman kanssa. Tätä haastattelua ei ole käytetty osana tutkimusta. Olen myös analysoidessani pyrkinyt tarkastelemaan aineistoa avoimin tutkijan silmin, jättäen omat kokemukset taka-alalle, tiedostaen kuitenkin niiden olemassaolon ja näin pystynyt erottamaan ne pois tutkimuksesta mahdollisimman hyvin.

Yksi haaste aineistoa käsitellessä on ollut rajaaminen. Olen tutkijana joutunut palaamaan tutkimuskysymyksiin useita kertoja tutkimuksen aikana, pysyväkseni aiheessa, sillä haastattelut tuottivat paljon mielenkiintoista aineistoa myös tutkimuskysymysten ulkopuolelta. Tutkimus leviäisikin helposti tutkimustehtävän ulkopuolelle, ilman rajaamista ja siinä pysymistä. Koska suoraa teoriaa perhehoitajan isovanhemmudesta ei ollut, oli lähteiden löytyminen haasteellista. Tämä on aiheuttanut teorian muodostumisen monista lähteistä, jolloin vahvempi lähdekriittisyys etenkin määrän osalta olisi ollut tarpeellista. Plagioinnin välttämiseksi kaikki lähteet on asianmukaisesti kirjattu ja valmis työ on tarkastettu plagiointiohjelman kautta.

Koko prosessin ajan olen pyrkinyt huolehtimaan, etteivät haastateltavani ole erotettavissa eikä tunnistettavissa. Vaikka tutkimus keskittyy isovanhemmukseen, pidän anonymiteettiä tärkeänä myös perhehoitoon sijoitettujen lasten kuin heidän lastensa näkökulmasta, sillä haastattelut tuottivat isovanhempien kokemuksia mm. jälkihuollon laadusta, sekä haasteellisista tilanteista.

8.3 Tulosten hyödynnettävyys

Perhehoitoliitto on toiminut yhteistyökumppanina tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen tavoitteena on ollut ollut tuottaa tietoa perhehoitajan isovanhemmudesta, ja tarjota näin perhehoitajuuden rooliin uusia näkökulmia. Perhehoitoliitto korostaa aiheen esille tulon merkitystä, sillä kyseessä on aiemmin vaiettu aihe. Perhehoitoliitto tiedottaa tutkimustuloksista omilla tiedotuskanavillaan, joka lisää tämän työn saavutettavuutta perhehoidon toimijoiden piirissä. Perhehoitoliitto voi tulevaisuudessa hyödyntää tuloksia esimerkiksi valtakunnallisten vertaiskeskustelujen järjestämisessä.

Perhehoidon kehittämisen kannalta tämä tutkimus tuo mielestäni esiin perhehoitajuuteen liittyvän ulottuvuuden, jota ei vielä juurikaan ole huomioitu. Esimerkiksi perhehoitajien tuen ja koulutuksen malliksi on kansainvälisesti kehitetty monenlaisia strategioita, mutta niistä puuttuu aikaa perhehoidon päätyttyä. Valkonen & Janhunen (2016, 35.) toteavat perhehoitajien kaipaavan tutkimusten mukaan tukea lapseen liittyviin haasteisiin, kuten käyttäytymisen haasteet ja masennus, biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä lapsen kanssa toimimiseen ja kasvatuskäytäntöihin. Tuen muodoiksi mainitaan mm. koulutus, vertaistuki, taloudellinen tuki, kriisituki ja sosiaalityöntekijän saavutettavuus. Tämä tutkimus antaa kuitenkin viitteitä siitä, että perhehoidon koulutusta ja tukea kehitettäessä olisi hedelmällistä tutkia myös perhehoidossa syntyneen suhteen jatkumoa perhehoidon päätyttyä ja siihen liittyvää mahdollista koulutuksen ja tuen tarvetta.

Toivon, että tämän tutkimuksen tulokset saavuttavat perhehoidon ympärillä työskentelevät toimijat ja laajentaa heidän ymmärrystään perhehoitajuuden eri ulottuvuuksista. Toivon myös, että perhehoitajuutta ja sen kautta muodostuvaa isovanhemmusta osattaisiin tulevaisuudessa mahdollisesti tarkastella myös osana lapsiperheiden varhaista tukea, silloin kun sijoitetun lapsen ja sijaisvanhempien välinen suhde on säilynyt vahvana aikuisuuteen saakka. Lisäksi tutkimus tuo esiin perhehoitajan isovanhemmukseen liittyvän tuen tarpeen, joka olisikin hyvä huomioida esimerkiksi vertaistukiryhmiä ja erilaisia koulutuksia suunniteltaessa.

8.4 Jatkotutkimustarpeet

Lastensuojelua ja perhehoitoa kehitetään jatkuvasti. Hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) osana oli työryhmä kehittämässä ja mallintamassa lasten perhehoitoa. Perhehoito-työryhmän tavoitteena oli vahvistaa niin sijaisperheissä kuin ammatillisissa perhekodeissa toteutuvaa perhehoitoa, sekä varmistaa niin sosiaalityön kuin muiden toimijoiden tuen riittävyys ja vastaavuus perhehoitoa tarjoaville tahoille, että sijoitetuille lapsille. (Heino & Säles 2017. 6.) THL on kerännyt tutkimustietoa perhehoidon kehittämisen tueksi. Se nostaa esiin keskustelun tärkeyden, koska vaikuttavuustutkimusta suoraan perhehoidosta on vähäisesti saatavilla. (Valkonen & Janhunen 2016, 3.) Kuten tämä tutkimus on antanut ymmärtää, perhehoidosta ja sen merkityksestä myöhemmissä elämänvaiheissa, niin sijoitetun lapsen kuin sijaivanhemman näkökulmasta, löytyy paljon tutkimatonta.

Sijaishuollosta itsenäistymiseen on saatavilla tuoretta tutkimustietoa mm. Yhdessä aikuisuuteen – elämässä eteenpäin (YEE) -hankkeen, sekä Hyvää Jälkeä – jälkihuoltohankkeen myötä. Perhehoidon kehittämistyötä tehdään aktiivisesti myös mm. Perhehoitoliiton ja Pesäpuu Ry:n toimesta.

Tutkittua tietoa perhehoitajuudesta ja jälkihuolto ajasta on löydettävissä, mutta aika perhehoidon päätyttyä ja tähän liittyvät perhehoitajan erilaiset roolit, ovat vielä melko tutkimattomia. Tähän tutkimukseen osallistuneet kertoivat olleensa iloisen hämmästyneitä huomattessaan tutkimuskutsun. Isovanhemmuuden roolin näkyväksi tuominen koottiin merkitykselliseksi. Käydyissä keskusteluissa nousi esiin paljon teemaan liittyviä pohdintoja ja kysymyksiä esimerkiksi ylisukupolvisuudesta, kiintymyssuhteen merkityksestä, sijoitettujen lasten omista perhehoitajan isovanhemmuuteen liittyvistä kokemuksista ja lastenlasten näkökulmasta. Tutkittua tietoa toivottiin lisää niin perhehoitajien kuin sijoitettujen lasten näkökulmasta. Hämmästykseni huomasin myös, että yleisesti ottaen isovanhemmuus on melko vähän tutkittu aihe.

Tutkitun tiedon lisäksi haastatteluista nousi esiin myös aiheen tuominen osaksi perhehoitajien koulutusta. Perhehoidon kehittämisessä valmentavan koulutuksen merkitystä on korostettu. Tutkimusten perusteella koulutusten osa-alueista on tehty kattavia ehdotuksia, joissa huomioidaan mm. sijoitetun lapsen kasvu kehitys ja elinympäristö, lapsen elämän pysyvyyden ja jatkuvuuden tukeminen, sijaisvanhemmuuden vaikutukset omaan ja perheen hyvinvointiin ja sijaisvanhempana kasvaminen (Valkonen & Janhunen 2016, 27). Voisiko koulutuksen osa-alueeksi tuoda myös sijaisvanhemmuuden sijoitetun lapsen itsenäistytyä, hänen myöhemmissä elämänvaiheissaan, sillä käytännössä rooli voi olla merkittäväkin. Aiheesta tarvitaan kuitenkin ensin lisää tutkimuksia.

Haastatteluista nousseet teemat innostivat minua aloittelevana tutkijana. Aiemman tutkimuksen vähäisyyden vuoksi aihe kaipaa lisää tarkastelua. Haastatteluissa esiin nousi niin rooliin liittyvä tuen puute, kuin roolin moniulotteisuus. Olisikin hyödyllistä tutkia, miten perhehoitajia voisi tukea isovanhemman roolin muodostumisessa ja omien toimintatapojen löytymisessä. Lisäksi olisi tärkeää selvittää, miten perhehoitajan isovanhemmuus voisi muodostua osaksi pitkäaikaisia, pysyviä ihmissuhteita tukevia käytäntöjä. Myös ylisukupolvisuuteen liittyvät teemat nousivat haastatteluissa esiin, kun haastateltavat peilasivat sijoitettujen lasten vanhemmuutta heidän taustoihinsa. Aihetta kannattaisikin tutkia lisää myös ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennalta ehkäisevän työn näkökulmasta. Toivottavasti tämä tutkimus avaa myös näkemään perhehoidon pitkäaikaisia merkityksiä uudella tavalla

ja innostaa tutkimaan aihetta lisää useista eri näkökulmista, kuten vanhemmaksi tullen sijaisperheessä asuneen omasta näkökulmasta. Olisi mielenkiintoista tietää, miten perhehoidossa eläneet, itse vanhemmiksi tulleet nuoret, määrittelevät perhehoitajan roolin heidän myöhemmissä elämänvaiheissaan, sekä millaisia merkityksiä sillä on ollut.

Lopuksi nostan esiin mummojen roolin lastenlasten elämässä, sillä tässäkin tutkimuksessa haastateltavat olivat pääosin mummoja. Suomalaisessa kulttuurissa isoäitien roolia korostetaan (Pietilä & Ojala 2022, 101). Tutkimuksissa on huomattu isoäitien osallistuvan enemmän lapsiperheen arkeen ja näin ollen olevan myös läheisempiä lapsenlapsilleen. (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2020, 138.) Tässä tutkimuksessa haastateltavana oli vain yksi sijaisä. Vastaukset ovat siis pääosin sijaisäitien näkemyksiä perhehoitajan isovanhemmuudesta. Olisikin mielenkiintoista kuulla enemmän myös ”ukkien” ajatuksia perhehoitajan isovanhemmuudesta, millaisena he kokevat oman roolinsa.

9 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut innostavaa ja mukaansa tempaavaa. Jälkeenpäin tarkasteltuna sekä tarkoitukseen ja tavoitteeseen suhteutettuna tutkimuskysymykseksi olisi riittänyt jopa yksi tutkimuskysymys, esimerkiksi millainen on perhehoitajan rooli isovanhempana.

Yhteenvetona voidaan todeta perhehoitajan isovanhemmuuden arjen olevan monilta osin ihan tavallista isovanhemmuutta. Sitä sävyttää kuitenkin oman roolin löytymiseen liittyvät teemat, omiin resursseihin liittyvä pohdinta ja kysymykset, ihmissuhteisiin liittyvä hienovaraisuus, sekä usein myös huoli. Toisaalta siihen liittyy vahvasti ilo ja ylpeys sijoitettujen lasten pärjäämisestä vanhempana ja ilo lapsenlapsista, yhdessä tekeminen ja tukena oleminen. Roolin määrittämisessä ja tunnustamisessa on kuitenkin omat haasteensa. Vaikka rooli rakentuukin jokaiselle oman näköisekseen, voisivat perhehoitajat hyötyä vertaistuesta esimerkiksi oman rooli määrittämiseen liittyvissä teemoissa. Lisäksi aiheen tutkiminen ja tiedon tuottaminen lisäisi ymmärrystä perhehoitajuuden monista ulottuvuuksista perhehoidon ympärillä toimivien ammattilaisten keskuudessa.

Roolia määrittelevät myös vanhemmiksi tulleet sijaisperheessä eläneet itse. Eräs haastateltavista kannustaakin muita perhehoitajia pohtimaan omaa rooliaan sijoitettujen lasten elämässä, heidän myöhemmissä elämänvaiheissansa, rohkeasti yhdessä heidän kanssaan.

”Mutta muuten kannustan kyllä niinku kaikkia sijaisperheitä pysymään niinku toisten elämässä ja ottaa asiat niinku rohkeasti puheeksi, koska se on monesti vähän vaikea se, että mikä mun rooli on. Sitä voi pohtia ja sitten sä niinku helposti jäät taustalle kun sä et tiedä mikä sun rooli on. että mitä ne nuoret haluaa, haluaako ne... Mä suosittelet ihan rehellisesti kysymään, haluatteko te että mä oon teidän lasten elämässä mukana ja miten te haluatte?”

LÄHTEET

Työssä on käytetty tekoälyä seuraavasti: ChatGPT 2024. OpenAI. GPT-3.5. Käytetty kielentarkistukseen, marraskuu 2024. <https://chat.openai.com>

Arber Sara & Timonen Virpi 2012. Grandparenting in 21st century: New directions. Teoksessa Teoksessa Arber Sara & Timonen Virpi. Contemporary Grandparenting. E-kirja. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.savonia.fi/lib/savoniafi/reader.action?docID=922865&query=.> 247–264. Viitattu 13.5.2024.

Araneva Mirjam 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent.

Colby Pearce 2017. A short introduction to attachment and attachment disorder. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.savonia.fi/lib/savoniafi/detail.action?docID=5484939>. Viitattu 24.5.2024.

Danielsbacka Mirkka & Tanskanen Antti 2016. The association between grandparental investment and grandparents' happiness in Finland. Julkaisussa Personal Relationships, 23. 787–800. DOI: 10.1111/pere.12160. Viitattu 21.8.2024.

Danielsbacka Mirka, Tanskanen Antti & Karisto Antti 2020. Isovanhemmat. Teoksessa Danielsbacka Mirka, Hämäläinen Hans & Tanskanen Antti O. (toim.) Suomalainen auttaminen. Tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Tallinna: Gaudeamus Oy. 135–154.

Eriksson Pia & Säles Emilia (toim.) 2021. Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Suositukset perhehoidon toimintaohjeiden sisällöiksi. THL Työpaperi 6/2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141024/URN_ISBN_978-952-343-627-5.pdf?sequence=1. Viitattu 14.5.2024.

Eskola Jari, Lätti Johanna & Vastamäki Jaana 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 27–51.

Groop Katarina 2021. Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. Janus 29 (3). 249–266. <https://journal.fi/janus/article/view/82039/65546>. Viitattu 4.9.2024

Hakala Juha T. 2024. Laadullisen tutkimuksen ABC. Menetelmäopas opinnäytetyön tekijälle. Tallinna: Gaudeamus Oy

Heino Tarja 2021. Mitä tutkimus kertoo lastensuojelun jälkihuollosta ja sen kehittämisen tarpeista? THL. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin -hanke. <https://thl.fi/documents/155392151/190160309/Mit%C3%A4+tutkimus+kertoo+lastensuojelun+j%C3%A4lkihuollosta+ja+kehitt%C3%A4misen+tarpeista.pdf/b18efe3b-7ef9-2143-bac0-345cdaab837e/Mit%C3%A4+tutkimus+kertoo+lastensuojelun+j%C3%A4lkihuollosta+ja+kehitt%C3%A4misen+tarpeista.pdf?t=1627307115815> Viitattu 7.5.2024.

Heino Tarja & Säles Emilia 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. THL Työpaperi 20/2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.10.2024.

Herlofson Katharina & Hagestad Gunhild O. 2012. Transformations in the role of grandparents across welfare states. Teoksessa Arber Sara & Timonen Virpi. Contemporary Grandparenting. E-kirja. 27-79. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.savonia.fi/lib/savoniafi/reader.action?docID=922865&query=.> Viitattu 15.5.2024.

Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena 2010. Teemahaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. E-kirja. Gaudeamus.

Janhukainen Markku & Hyytiläinen Minna 2009. Jalanjalkia seuraamassa. Jälkiseurantatutkimus SOS-lapsikyylissä kasvaneiden elämänvaiheista. Verkkojulkaisu. https://www.sos-lapsikyyla.fi/wp-content/uploads/2020/12/jalkiseurantatutkimus.pdf?_gl=1*jqsjdy*_up*MQ.*_ga*NzcyNDax-NjMzLjE3MjUzNTUxNzE.*_ga_677K82GXQS*MTcyNTM1NTE3MS4xLjEuMTcyNTM1NTIyMi45LjAuMA.. Viitattu 3.9.2024.

Kananen Jorma 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino.

Kestilä Laura, Väisänen Antti, Paananen Reija, Heino Tarja & Gissler Mika 2012. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina: Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:2. 599–620. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100138/YP6_2012_Kestil%c3%a4.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 14.5.2024.

Korkiamäki Riikka, Eronen Tuija, Hedman Johanna, Pakarinen Tuija, Pohjolainen Auli, Saukkola Saara, Stenvall Elina, Turtiainen Pirjo, Vanhatalo Nina, Vierula Tarja & Vuoristo Niina 2024. Hyvää Jälkeä- Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä. Hankkeen loppuraportti. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/e603d343-hyvaa-jalkea_vtr_loppuraportti_valmis200224.pdf. Viitattu 10.8.2024.

Korkiamäki Riikka, Kallio Kirsi Pauliina & Häkli Jouni 2016. Tunnustaminen näkökulmana ja käytäntönä lapsi- ja nuorisotyössä. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2016* (17). 99–34 <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/download/122692/73023/253062>. Viitattu 5.10.2024.

Kumpula Sinikka. 2010. Isovanhemmuuden merkityksestä. Teoksessa Fågel Stina, Rotkirch Anna & Söderling Ismo (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja – uusia ikkunoita isovanhemmukseen*. Helsinki: Forssan kirjapaino Oy. 73–79.

Laine 2018. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli Raine. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. 25–42.

Laru Suvi, Oulasmaa Minna & Saloheimo Anja 2010. Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa Fågel Stina, Rotkirch Anna & Söderling Ismo (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja – uusia ikkunoita isovanhemmukseen*. Helsinki: Forssan kirjapaino Oy. 105–115.

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L12P75>. Viitattu 14.5.2024.

Nikander Timo & Pietiläinen Marjut 2021. Vähemmän lapsia, enemmän isovanhempia. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/vahemman-lapsia-enemman-isovanhempia>. Tilastokeskuksen artikkelit. Viitattu 13.5.2024.

Nokireki Katariina, Nortamo Fanny & Westlund Onni 2022. Julkaisussa: Yliruka Laura, Eriksson Pia, Jokinen Liisa & Pasanen Kaisa (toim.) *Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla*. THL:n työpaperi 52/2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145628/TYO%cc%882022_052_Kohti%20monitoimijaista%20lastensuojelua%20hyvinvointialueilla_s_Korjattu%20260123.pdf?sequence=7&isAllowed=y. Viitattu 21.8.2024. 81–87.

Nätkin Ritva 2018. Isovanhempien huoli. Teoksessa Eerola Petteri & Pirskanen Henna 2018. *Perhe ja Tunteet*. Tallinna: Gaudeamus Oy. 149–164.

Pakarinen Tuula & Pohjolainen Auli 2024. Perhehoito itsenäistyvän nuoren jälkihuollossa. Korkiamäki Riikka, Eronen Tuija, Hedman Johanna, Pakarinen Tuija, Pohjolainen Auli, Saukkola Saara, Stenvall Elina, Turtiainen Pirjo, Vanhatalo Nina, Vierula Tarja & Vuoristo Niina (toim.) *Hyvää Jälkeä- Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä*. Hankkeen loppuraportti. 25–26. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/e603d343-hyvaa-jalkea_vtr_loppuraportti_valmis200224.pdf. Viitattu 10.8.2024.

Perhehoitolaki 263/2025. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263#P3>. Viitattu 30.4.2024.

Perhehoitoliitto julkaisuaika tuntematon. Perhehoitoliitto ry. Verkkojulkaisu. https://www.perhehoitoliitto.fi/liitto_toimii/perhehoitoliitto_ry. Viitattu 14.5.2024.

Perhehoitoliitto 2021. Mitä varten Perhehoitoliitto on olemassa? Video. YouTube-videopalvelu, julkaistu 19.11.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=9RckeMEgZkg&t=68s>. Viitattu 7.8.2024.

Pesäpuu a Julkaisuaika tuntematon. Perhehoidon suunnitelmallinen kehittäminen. Verkkojulkaisu. <https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/perhehoidon-suunnitelmallinen-kehittaminen/>. Viitattu 8.8.2024.

Pesäpuu b julkaisuaika tuntematon. Mitä PRIDE-valmennus on? Verkkojulkaisu. <https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/pride-valmennus/>. Viitattu 1.9.2024.

Pietilä Ilkka & Ojala Hanna 2022. Monimuotoistuva isovanhemmuus, muuttuva isoisyys. Julkaisussa Kinnunen Anna, Könönen Maija & Vakimo Sinikka (toim.) Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita - Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä. Helsinki: Gaudeamus. 95–107.

Pitcher David 2009. Adopted children and their grandparents: Views from three generations. *Adoption & fostering* volume 3 number 1. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.savonia.fi/doi/epdf/10.1177/030857590903300106>. 56–67. Viitattu 3.5.2024

Pitkäranta Ari 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Työkirja ammattikorkeakouluun. E-kirja. Jokioinen: e-Oppi Oy

Pohjolainen, Auli; Pakarinen, Tuija & Turunen, Pirjo 2023. Sijaiskoti voi olla tärkeä jälkihuollon voimavara. *Perhehoito* 39 (3), 25.

Rotkirch Anna, Söderling Ismo & Fågel Stina 2010. Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa Fågel Stina, Rotkirch Anna & Söderling Ismo (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja – uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy. 5–9.

Saukkola Saara & Vierula Tarja 2024. Tunnustavien ihmissuhteiden merkitys nuorelle. Hyvää jälkeä-jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/e603d343-hyvaa-jalkea_vtr_loppuraportti_valmis200224.pdf. Viitattu 5.11.2024.

Silverstein Merril & Giarrusso Roseann 2010. Aging and Family Life: A Devade Review. Julkaisussa *Journal of marriage and family* 2010. Vol. 72. 1039–1058. <https://research-ebSCO-com.ezproxy.savonia.fi/c/u4z12b/viewer/pdf/pbeleyrisv?route=details>. Viitattu 15.8.2024.

Sinkkonen Jari 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Sinkkonen Jari & Tervonen-Arnkil Kaisa 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Tanskanen Antti, Danielsbacka Mirka & Rotkirch Anna 2020. Grandparental Childcare for Biological, Adopted, and Step-Offspring: Findings From Cross-National Surveys. Verkkojulkaisu. <https://doi.org/10.1177/1474704920907894>. Viitattu 1.11.2024

THL 2023. Lastensuojelu 2022. Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Tilastoraportti 24/2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence=1 Viitattu 7.5.2024.

THL 2024a. Lastensuojelu 2023. Joka kuudennesta teinistä tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023. Tilastoraportti 19/2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148992/Lastensuojelu_2023.pdf?seque. Viitattu 1.10.2024.

THL 2024b. Lastensuojelun käsikirja. Perhehoitajan asema. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito/perhehoitajan-asema>. Päivitetty 15.5.2024. Viitattu 12.8.2024.

THL 2024 c. Lastensuojelun käsikirja. Perhehoidon prosessi. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito/perhehoidon-prosessi>. Päivitetty 21.3.2024. Viitattu 14.5.2024.

Varjo Pipsa, Barkman Johanna, Kiili Johanna, Nikkanen Marko, Oranen Mikko & Tervo Jaana 2012. "Suojele unelmia, vaali toivoa" Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf/50eb678a-32c8-adc8-e817-a16edf5e3c3c/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf?t=1601455371059>. Viitattu 14.5.2024.

Valkonen Leena & Janhunen Tarja 2016. Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki 2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131580/URN_ISBN_978-952-302-789-3.pdf?sequence=1. Viitattu 6.8.2024.

Vanhatalo Nina & Stenvall Elina 2024. Sattumanvarainen jälkihuolto. Verkkojulkaisu. Teoksessa: Korkiamäki Riikka, Eronen Tuija, Hedman Johanna, Pakarinen Tuija, Pohjolainen Auli, Saukkola Saara, Stenvall Elina, Turtiainen Pirjo, Vanhatalo Nina, Vierula Tarja & Vuoristo Niina. Hyvää Jälkeä - Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä. Hankkeen loppuraportti. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/e603d343-hyvaa-jalkea_vtr_loppuraportti_valmis200224.pdf. Viitattu 6.9.2024. 22–23.

Vierula Tarja, Korkiamäki Riikka, Saukkola Saara, Pakarinen Tuija, Pohjolainen Auli, Vanhatalo Nina & Eronen Tuija 2024. Aikuistuvan nuoren lähtö julkisesta kodista. Sijaishuollosta itsenäistymisen tapoja. Teoksessa Kiili Johanna, Jaakola Anne-Mari, Anis Merja, Lamponen Tuija & Stenvall Elina (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki. 65–89.

Vierula Tarja & Korkiamäki Riikka 2024. Jälkihuolto: monenlaisten nuorten tukemista pienin ja henkilökohtaisin suhtein. Verkkojulkaisu. Teoksessa: Hyvää Jälkeä – Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä. Hankkeen loppuraportti. <https://projects.tuni.fi/hyvaajalkea/julkaisut-2/>. Viitattu 7.11.2024.

Vilkka Hanna 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. PS-kustannus. Jyväskylä.

LIITE 1: HAASTATTELUKUTSU

Toimitko lastensuojelun perhehoitajana? Onko perheeseesi sijoitettuna olleista lapsista joku jo saanut lapsia, tullut itse vanhemmaksi?

Olen Tuija Räsänen, itsekin perhehoitaja ja isovanhempi, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa ja teen opinnäytetyötä perhehoitajien kokemuk-
sista isovanhemmuudesta.

Sijaisperheen, perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välille syntynyt suhde voi jatkua, vaikka "virallinen" osuus lastensuojelun sijaishuoltopaikkana päättyy. Perhehoidossa eläneet lapset perustavat perheitä, saavat lapsia. Millaisia merkityksiä perhehoitaja saa silloin? Millainen on perhehoitajan rooli? Mitä odotuksia ja toiveita isovanhemmuuteen liittyy? Millaista tukea isovanhempiperhehoitaja tarvitsisi?

Tutkimukseni tarkoituksena on tuoda esille perhehoitajan roolia aikuistuneiden sijoitettujen lasten elämässä, isovanhempina heidän lapsilleen. Tavoitteena on nostaa keskusteluun ja tehdä näkyväksi perhehoitajien merkitystä sijoituksen päätyttyä, lasten myöhemmissä elämänvaiheissa. Tutkimus tehdään yhteistyössä Perhehoitoliitto Ry:n kanssa.

Haen tutkimukseen haastateltavia perhehoitajia ympäri Suomen. Haastattelut toteutetaan Teams:n välityksellä ja ne on tarkoitus toteuttaa elo- syyskuun 2024 aikana. Haastattelu toteutetaan teemahaastatteluna. Haastatteluihin osallistuminen on salassa pidettävää tietoa ja keskustelut käydään luottamuksellisesti. Haastattelut nauhoitetaan litterointia varten, aineisto käsitellään ehdotonta salassapitovelvollisuutta noudattaen ja tallenteet hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule ilmi valmiissa tutkimuksessa.

Olisitko sinä kiinnostunut jakamaan kokemuksiasi aiheesta?

Mikäli vastasit kyllä tai sinulle heräsi kysymyksiä tutkimukseen liittyen, olethan yhteydessä Perhehoitoliiton toiminnanjohtaja Merja Lehtiharjuun merja.lehtiharju@perhehoitoliitto.fi tai suoraan minuun tuija.rasanen@edu.savonia.fi

Viestin laittaminen ei sido tutkimukseen osallistumiseen, vaan suostumuksen voi peruuttaa missä vaiheessa tahansa, myös kesken haastattelun.

Yhteistyöterveisin

Tuija Räsänen

LIITE 2: Teemahaastattelun runko

Taustatiedot

Sukupuoli: mies/ nainen/ muu/en halua kertoa?

Kuinka kauan olet toiminut perhehoitajana: Alle 5-vuotta, 5–10 v, 10-20 v yli 20 vuotta?

Kuinka kauan olet ollut isovanhempi: alle 5 vuotta, 5–10 vuotta, yli 10 vuotta?

Minkä ikäisenä lapset, joilla on jo omia lapsia, ovat teille sijoitettuna: alle kouluikäisenä, 6–12, yli 12-vuotiaana?

Itsenäistykö nuori/nuoret, jolla on nyt omia lapsia, perhehoidosta käsin?

MITÄ ON ISOVANHEMMUUS PERHEHOITAJANA?

Mitä sinulle on isovanhemmuus perhehoitajana?

- Mitä merkitsee
- Miten koet
- Mitkä elementit sinusta tekee isovanhemman

Mitä perhehoitajan isovanhemmuus on käytännössä?

- Arjessa
- Oma ajankäyttö

MILLAINEN ON PERHEHOITAJA ISOVANHEMMAN ROOLI

Miten isovanhemmuus on näkynyt eri ikä/elämän vaiheissa, kuten raskausaika, syntymä, lapsen eri ikä- ja kehitysvaiheet?

- Rooli ja identiteetti
- Kuinka rooli on muuttunut ajan myötä
- Onko ollut tilanteita, joissa oma rooli on ollut vaikea määritellä
- Suhde biologisiin isovanhempiin

Onko suhde sijoitettuna olleeseen lapseen muuttunut isovanhemmuuden myötä?

- Miten

Millaisia vaikutuksia koet roolillasi isovanhempana olleet lapsiperheelle?

- Hyödyt? Haasteet?

LIITTYKÖ PERHEHOITAJAN ISOVANHEMMUUTEEN TUENTARVETTA?

Perhehoitajan oma jaksaminen ja hyvinvointi

Sosiaalinen tuki ja verkostot: Tarvitsisitko/olisitko jossakin vaiheessa tarvinnut tai oletko saanut perhehoitajana tukea isovanhemmuuteen?

- Millaista?
- Miltä taholta?

- Koulutukset?

Kokemukset yhteiskunnan tai viranomaisten suhtautumisesta?

- Jälkihuoltoon liittyvät kokemukset?
- Roolin tunnistaminen/tunnustaminen
- Kokemuksia

MILLAISIA ODOTUKSIA JA TOIVEITA ISOVANHEMMUUTEEN PERHEHOITAJANA LIITTYY

Millaisia odotuksia ja toiveita koet isovanhemmukseen perhehoitajana liittyvän?

- Estävät ja mahdollistavat tekijät
- Omat/lapsiperheen/ulkopuolisen tahon odotukset

Tulevaisuuden näkymät:

- Haaveita/pelkoja
- Millaisena näet roolisi tulevaisuudessa?

Vapaa sana.